

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA

BUNGE LA TANZANIA

KAMATI YA KUDUMU YA BUNGE YA AFYA NA MASUALA YA UKIMWI

TAARIFA YA UTEKELEZAJI WA SHUGHULI ZA KAMATI KWA MWAKA 2023

*[Imetolewa chini ya Kanuni ya 136 (15) ya Kanuni za Kudumu za
Bunge, Toleo la Februari, 2023]*

Ofisi ya Bunge,
10 Barabara ya Morogoro
S.L.P 941
40490 Tambukareri
DODOMA

12 FEBRUARI, 2024

IKISIRI (ABSTRACT)

Taarifa ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Afya na Masuala ya UKIMWI, inawasilishwa kwa mujibu wa Kanuni ya 136(15) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Februari, 2023. Madhumuni yake ni kubainisha masuala mbalimbali yaliyojitokeza kwa kipindi cha Februari, 2023 hadi Januari, 2024, wakati wa shughuli za Kamati. Masuala hayo yalihusu Sekta ya Afya na masuala mtambuka ya UKIMWI.

Taarifa imegawanyika katika sehemu tatu kwa mujibu wa masharti ya Kanuni za Bunge. Sehemu ya kwanza inahusu utangulizi, ikiwemo maelezo kuhusu muundo na madhumuni ya Taarifa. Aidha, sehemu hii inafafanua msingi wa shughuli za Kamati na njia au mbinu zilizotumika.

Sehemu ya pili inatoa maelezo kuhusu shughuli zilizotekelezwa na lengo la shughuli hizo. Ufafanuzi huo, unahusu shughuli ya uchambuzi wa Bajeti ya Wizara ya Afya na ile ya Tume ya Kudhibiti UKIMWI Tanzania. Shughuli nyingine ni uchambuzi wa Muswada wa Sheria ya Bima ya Afya kwa wote na uchambuzi wa Hoja ya Kuridhia Mkataba wa Kuanzisha Taasisi ya Dawa ya Afrika wa Mwaka 2019. Aidha, sehemu hii inabainisha mambo yaliyotokana na shughuli za Kamati zilizolenga kusimamia na kufuatilia Wizara ya Afya na Taasisi zake. Sehemu hii pia inaonesha mambo yaliyobainika kuhusu masuala ya UKIMWI. Kwa Wizara ya Afya na Taasisi zake, taarifa inabainisha mambo yafuatayo: -

- (i) Uwekezaji mkubwa sana umefanywa na Serikali katika Sekta ya Afya ikiwemo ujenzi wa miundombinu, ununuzi wa dawa na vifaa tiba na ununuzi wa magari ya kubebea wagonjwa;
- (ii) Fedha zilizotolewa kwa ajili ya utekelezaji wa miradi ya maendeleo hadi kufikia mwezi Disemba, 2023 ni 26% ya Bajeti. Hali hiyo inakwamisha ukamilishaji wa miradi na upatikanaji wa tija iliyokusudiwa;
- (iii) Uhaba mkubwa wa watumishi katika Sekta ya Afya uliofikia kiwango cha 64%. Hali hiyo ni kinyume na tamko la Sera ya Afya ya Mwaka 2007 linaloelekeza kuwepo kwa watumishi wa kutosha wenye ujuzi stahiki kwa ngazi zote za kutolea huduma;
- (iv) Bohari Kuu ya Dawa inakabiliwa na ukosefu wa mtaji, jambo linalosababisha kushindwa kutekeleza majukumu yake kikamilifu;

- (v) Uchache wa viwanda vya uzalishaji wa vifaa tiba na dawa nchini jambo linalosababisha gharama za bidhaa tiba kuwa juu;
- (vi) Kurejeshwa kwa jukumu la udhibiti wa Chakula na Vipodozi kwa TMDA kwa kuwa ni masuala yanayoshabiana;
- (vii) Upungufu katika Sheria ya Mfuko wa Bima ya Afya, kutokana na sheria hiyo kulenga sekta ya umma tu wakati inatungwa. Hali hiyo kwa sasa, inasababisha changamoto katika uratibu na usimamizi wa huduma za Bima ya Afya kwa sekta binafsi;
- (viii) Kukosekana kwa Mwongozo wa ulazima kwa wanafunzi wote kusajiliwa katika huduma za Bima ya Afya kupitia shule jambo linalosababisha watoto wengi kukosa huduma ya Bima ya Afya;
- (ix) Nia ya Serikali kutaka kufuta chombo mahsusi cha kusimamia masuala ya lishe. Hali hii inaweza kusababisha jamii isiyo na lishe bora;
- (x) Maambukizi makubwa ya ugonjwa wa kifua kikuu yanayo dhihirishwa na takwimu ambazo zinaiweka Tanzania katika nchi 30 duniani zenye maambukizi makubwa na ambazo zina asilimia 87 ya wagonjwa wote wa kifua kikuu duniani.
- (xi) Uwekezaji mdogo wa fedha za ndani kwenye utafiti na utegemezi mkubwa wa fedha za nje kwa ajili ya utafiti wa magonjwa na tiba;
- (xii) Uwepo wa madhara kwa Afya ya wananchi yanayotokana na ongezeko la matumizi ya dawa za asili ambazo hazijasajiliwa;
- (xiii) Ongezeko kubwa la changamoto ya Afya ya akili linalochochea vitendo ya ukatili vinavyosababisha madhara kama vile vifo na ulemavu nchini;
- (xiv) Kujitokeza kwa baadhi ya vituo vya Afya nchini vinavyotoza huduma za Afya kwa wajawazito na watoto, jambo ambalo ni kinyume na tamko la Sera ya Afya ya Mwaka 2007, hususan aya ya 5.3.4, kipengele (c); na
- (xv) Ongezeko la magonjwa yasiyo ya kuambukiza kutokana na uelewa mdogo wa wananchi kuhusu namna ya kujikinga dhidi ya magonjwa hayo.

Kwa upande wa Tume ya Kudhibiti UKIMWI Tanzania (TACAIDS) mambo manne yalibainika na kufafanuliwa. Mambo hayo ni:-

- (i) Utekelezaji wa afua za UKIMWI nchini unaotegemea kwa kiasi kikubwa fedha za wafadhili kutokana na kutengewa fedha kidogo za ndani kila mwaka wa fedha. Hali hiyo inaikosesha nchi uhakika wa uwezo endelevu wa kupambana dhidi ya VVU na UKIMWI;
- (ii) Sera ya UKIMWI haiakisi mazingira na muktadha halisi kutokana na kupitwa na wakati. Sera hiyo imevuka umri wa miaka 22, jambo linalosababisha kukosekana kwa msimamo wa kiseru unaozingatia uhalisia kwa wakati wa sasa; na
- (iii) Usimamizi duni wa vituo vya maarifa kwa ajili ya madereva wa Malori ya masafa marefu (*Roadside wellness Centers*) unachangia mianya ya baadhi ya vituo kubadilishwa matumizi. Hali hii inadhoofisha mapambano dhidi ya virusi vya UKIMWI na kukwamisha lengo Na. 3.3 la maendeleo endelevu (*Sustainable Development Goals - SDGs*).

Sehemu ya Tatu na ya mwisho ya Taarifa hii inatoa maoni ya jumla na mapendekezo. Kwa ujumla Sehemu hii, inaonesha kuwa kutokushughulikiwa kwa masuala yaliobainishwa, kunaweza kuathiri ustawi wa wananchi kutokana na shughuli za umma katika sekta ya Afya kuwa na tija ndogo. Aidha, sehemu hii inapendekeza mambo mbalimbali ya utatuzi wa changamoto. Jumla ya maeneo 13 yanayohusu shughuli za Wizara ya Afya na Taasisi zake, yametolewa mapendekezo. Aidha, maeneo matatu (3) yanayohusu shughuli za Tume ya Kudhibiti UKIMWI Tanzania yametolewa mapendekezo.

Kwa ujumla, Taarifa hii imebainisha changamoto mbalimbali katika sekta ya Afya na jitihada za kupambana na UKIMWI, sanjari na kutoa mapendekezo ya kutatua changamoto hizo. Mwisho kabisa, Taarifa inahitimishwa kwa kutoa hoja kwamba:

“Bunge liipokee Taarifa ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Afya na Masuala ya UKIMWI na likubali Maoni na Mapendekeo yote ya Kamati kama yalivyo.”

YALIYOMO

IKISIRI (ABSTRACT)	I
YALIYOMO	IV
ORODHA YA VIELELEZO	V
SEHEMU YA KWANZA	1
1.0 UTANGULIZI	1
1.1 Maelezo ya Jumla	1
1.2 Muundo wa Taarifa	1
1.3 Njia zilizotumika.....	1
1.4 Madhumuni ya Taarifa.....	2
1.5 Msingi wa Shughuli za Kamati.....	2
SEHEMU YA PILI	4
2.0 SHUGHULI ZILIZOTEKELEZWA NA UCHAMBUZI WA YALIYOBAINIKA	4
2.1 Maelezo ya Jumla	4
2.2 Ufafanuzi wa Shughuli za Kamati	4
2.2.1 Ziara za Ukaguzi	4
2.2.2 Kushughulikia Bajeti	5
2.2.3 Kushughulikia Miswada ya Sheria na Mikataba iliyopendekezwa Kuridhiwa na Bunge	5
2.2.4 Kujadili Taarifa za Utekelezaji wa Maazimio ya Bunge	9
2.2.5 Kujadili Taarifa za Utekelezaji wa Bajeti kwa Kipindi cha Julai 2023 – Disemba, 2023.....	10
2.2.6 Kupokea na Kujadili Taarifa za Utendaji.....	10
2.3 Matokeo ya Shughuli za Kamati kuhusu Wizara ya Afya na Tume ya Kudhibiti UKIMWI Tanzania	12
2.3.1 Hali ya Utekelezaji wa Maazimio ya Bunge	13
2.3.2 Uchambuzi wa Taarifa za Utekelezaji wa Bajeti.....	15
2.3.3 Taarifa za Utendaji za Wizara ya Afya	19
2.3.4 Uchambuzi wa Taarifa za Utendaji wa Tume ya Kudhibiti UKIMWI Tanzania (TACAIDS).....	33
SEHEMU YA TATU	39
3.0 MAONI NA MAPENDEKEZO	39
3.1 Maelezo ya Jumla	39
3.2 Mapendekezo kuhusu Wizara ya Afya	39
3.2.1 Kutokutolewa kwa Fedha za Miradi ya Maendeleo	39

3.2.2	Upungufu wa Watumishi	40
3.2.3	Ukosefu wa Mtaji Bohari Kuu ya Dawa (MSD)	41
3.2.4	Uwekezaji Mdogo wa Viwanda vya Dawa na Vifaa Tiba .	41
3.2.5	Kurejesha Jukumu ya Udhhibiti wa Chakula na Vipodozi TMDA	42
3.2.6	Changamoto za Uendeshaji wa Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya (NHIF)	43
3.2.7	Kukosekana kwa mwongozo wa Bima ya Afya kwa Watoto Shuleni.....	44
3.2.8	Nia ya Kufutwa kwa Taasisi ya Chakula na Lishe Tanzania (TFNC)	45
3.2.9	Changamoto ya ugunduzi wa Kifua Kikuu	45
3.2.10	Kutengwa kwa Kiasi Kidogo cha Fedha za Ndani kwa ajili ya Tafiti	46
3.2.11	Kukosekana kwa Udhhibiti wa Dawa Asili	47
3.2.12	Ongezeko la Magonjwa ya Afya ya Akili.....	48
3.2.13	Kutokutekelezwa vema kwa Sera ya Matibabu Bure kwa Mama na Mtoto.....	48
3.2.14	Ongezeko la Magonjwa yasiyoambukiza.....	49
3.3	Tume ya Kudhibiti Ukimwi Tanzania (TACAIDS)	50
3.3.1	Kutengwa kwa Kiasi kidogo cha Fedha za Ndani kwa ajili ya Afua za UKIMWI	50
3.3.2	Kupitwa kwa Wakati kwa Sera ya UKIMWI.....	51
3.3.3	Usimamizi Duni wa Matumizi ya Vituo vya Maarifa kwa ajili ya Madereva wa Malori ya Masafa Marefu (<i>Roadside Wellness Centres</i>)	51
3.4	HITIMISHO	52
3.4.1	Shukrani	52
3.4.2	Hoja	54

ORODHA YA VIELELEZO

Kielelezo Na 1: Mchanganuo wa Makusanyo ya Maduhuli kati ya Makao Makuu ya Wizara ya Afya, Taasisi na Hospitali za Rufaa za Mikoa..... 16

Kielelezo Na 2: Ulinganisho wa Fedha zilizoidhinishwa na Fedha zilizotolewa 17

Kielelezo Na 3: Ulinganisho wa Kiasi cha Fedha Zilizoidhinishwa na Kiasi cha Fedha Zilizopolelewa na TACAIDS

Kielelezo Na 4: Uwiano wa Mahitaji ya Mtaji kwa ajili ya MSD

SEHEMU YA KWANZA

1.0 UTANGULIZI

1.1 Maelezo ya Jumla

Mheshimiwa Spika, Kwa mujibu wa Kanuni ya 136 (15) ya Kanuni za Kudumu za Bunge, Toleo la Februari, 2023, naomba kuwasilisha Taarifa ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Afya na Masuala ya UKIMWI kuhusu Shughuli za Kamati kwa kipindi cha Mwezi Februari 2023 hadi Januari 2024.

1.2 Muundo wa Taarifa

Mheshimiwa Spika, Taarifa hii imegawanyika katika sehemu zifuatazo:

-

- (i) Sehemu ya Kwanza, inatoa maelezo ya jumla ikiwemo msingi wa shughuli za Kamati na njia iliyotumika;
- (ii) Sehemu ya Pili, inafafanua shughuli zilizotekelezwa na uchambuzi wa yaliyojitokeza wakati wa utekelezaji ikiwa ni pamoja na mafanikio na changamoto;
- (iii) Sehemu ya Tatu, inatoa maoni ya jumla na mapendekezo kwa ajili ya uamuzi wa Bunge, hitimisho na kutoa hoja kwa ajili ya Bunge kuweza kujadili na kufanya maamuzi.

1.3 Njia zilizotumika

Mheshimiwa Spika, kwa kuzingatia masharti ya Kanuni ya 142 naomba kutaja njia zilizotumika wakati wa utekelezaji. Njia hizo ni: -

- (i) Kutafakari hali ya shughuli za Wizara na Taasisi zake na kuibua ajenda;
- (ii) Kuomba Taarifa Maalumu za Wizara na kuzijadili;
- (iii) Kufanya uchambuzi wa Taarifa zinazowasilishwa kwenye Kamati;

- (iv) Kufanya majadiliano na Wizara ili kupata undani wa hali halisi; na
- (v) Kufanya majumuisho ya masuala yaliyojitokeza ili kuwa na maoni ya jumla kuhusu masuala hayo na kuandaa mapendekezo.

1.4 Madhumuni ya Taarifa

Mheshimiwa Spika, Kama inavyoelekezwa katika Kanuni ya 136 (15) ya Kanuni za Bunge. Madhumuni ya Taarifa hii ni kubainisha mambo yanayohusu uendeshaji wa shughuli za Wizara na Taasisi inazosisimamia kwa kipindi cha Februari, 2023 hadi Januari, 2024. Lengo ni kuonesha mambo yanayohitaji kuboreshwa ili Bunge liyajadili kwa kuzingatia madaraka yake kwa mujibu wa Ibara ya 63(2) ya Katiba.

1.5 Msingi wa Shughuli za Kamati

Mheshimiwa Spika, Msingi wa shughuli za Kamati ni madaraka ya Bunge kwa mujibu ibara ya 63(2) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania. Ibara hiyo, inalitambua Bunge kuwa chombo chenye madaraka kwa niaba ya wananchi ya kuisimamia na kuishauri Serikali ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania. Aidha, Ibara ya 96(1) ya Katiba inaweka msingi wa Bunge kuunda Kamati za Bunge kwa madhumuni ya utekelezaji bora wa madaraka yake. Vilevile, Kanuni ya 137 ya Kanuni za Bunge ikisomwa kwa pamoja na Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Bunge imeanzisha Kamati za Kudumu za Bunge na kufafanua majukumu yake.

Mheshimiwa Spika, kifungu cha 5 cha Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Bunge, kinaainisha Kamati Kumi na Moja za Kudumu za Bunge katika kundi la Kamati za Kisekta. Miongoni mwa Kamati hizo, ni Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Afya na Masuala ya UKIMWI. Majukumu ya jumla ya Kamati hizo yamebainishwa kwenye kifungu

cha 7 (1) cha Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Bunge. Majukumu hayo ni:-

- (i) Kushughulikia bajeti ya Wizara inazosisimamia;
- (ii) Kushughulikia Miswada ya Sheria na Mikataba inayopendekezwa kuridhiwa na Bunge iliyo chini ya wizara inazosisimamia;
- (iii) Kushughulikia Taarifa za Utendaji za kila mwaka za Wizara hizo pamoja Taasisi zilizo chini yake; na
- (iv) Kufuatilia utekelezaji wa majukumu ya Wizara hizo.

Mheshimiwa Spika, kwa mujibu wa Kifungu cha 6 (9) cha Nyongeza ya Nane ya Kanuni za Bunge, Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Afya na Masuala ya UKIMWI imepewa jukumu la kusimamia shughuli za -

- (i) Wizara ya Afya; na
- (ii) Tume ya Kudhibiti UKIMWI Tanzania-(TACAIDS).

SEHEMU YA PILI

2.0 SHUGHULI ZILIZOTEKELEZWA NA UCHAMBUZI WA YALIYOBAINIKA

2.1 Maelezo ya Jumla

Mheshimiwa Spika, Taarifa hii inahusu shughuli za Kamati ya Kisekta na maudhui yake yanagusa Sekta ya Afya na mambo mtambuka yanayohusu masuala ya UKIMWI. Sehemu hii ya Taarifa inafafanua shughuli za Kamati na uchambuzi wa mambo yaliyobainika. Mambo hayo yanajenga msingi wa maoni na mapendekezo yanayohitaji uamuzi wa Bunge.

2.2 Ufafanuzi wa Shughuli za Kamati

Mheshimiwa Spika, Shughuli za Kamati zililenga kubainisha iwapo utekelezaji wa mipango na majukumu ya Wizara na Taasisi zake, unawezesha Maisha bora kama ilivyokusudiwa katika Dira ya Taifa ya Maendeleo, 2025. Aidha, Sera, Sheria, Kanuni na miongozo mbalimbali kuhusu shughuli za umma katika sekta ya Afya ilizingatiwa ili kukamilisha azma ya Bunge kuwa sauti ya watu na chombo halisi cha uwakilishi wa Wananchi.

Mheshimiwa Spika, Ufafanuzi wa shughuli hizo ni kama ifuatavyo: -

2.2.1 Ziara za Ukaguzi

Mheshimiwa Spika, Ziara za ukaguzi ni miongoni mwa shughuli muhimu za Kamati zinazofanikisha utekelezaji wa Madaraka ya Bunge. Shughuli hii ilihusisha kubaini na kutambua miradi inayostahili kutembelewa. Katika ziara hizo, Kamati ilitembelea miradi saba ya maendeleo iliyotengewa fedha kwa mwaka 2022/2023, inayotekelezwa na Wizara ya Afya katika Mikoa ya Iringa, Mbeya na Songwe.

Mheshimiwa Spika, Maoni na mapendekezo kutokana na shughuli hii yaliwasilishwa Bungeni wakati wa Mkutano wa Kumi na Moja wa Bunge. Ni matumaini ya Kamati kuwa, Serikali inaendelea kuzingatia maoni na ushauri uliotolewa wakati huo.

2.2.2 Kushughulikia Bajeti

Mheshimiwa Spika, Shughuli hii ilihusu uchambuzi wa Taarifa za Utekelezaji wa Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2022/2023 na Makadirio ya Mapato na Matumizi ya Serikali kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024. Mambo hayo yalifanyika tarehe 21 hadi 30 Machi, 2023 kwa mujibu wa Kanuni ya 117 (2) ya Kanuni za Bunge. Naomba kulikumbusha Bunge lako Tukufu kuwa maoni na ushauri wa Kamati uliotokana na shughuli hiyo yaliwasilishwa Bungeni wakati wa Mkutano wa Kumi na Moja wa Bunge.

2.2.3 Kushughulikia Miswada ya Sheria na Mikataba iliyopendekezwa Kuridhiwa na Bunge

Mheshimiwa Spika, Shughuli hii ilihusisha kufanyia kazi Muswada wa Sheria ya Bima ya Afya kwa Wote wa Mwaka 2022 na Mikataba wa Kuanzisha Taasisi ya Dawa ya Afrika wa Mwaka 2019 (*Treaty for the Establishment of the African Medicines Agency, 2019*). Utekelezaji wake ulifanyika kwa pamoja na mambo mengine, kupokea maelezo ya Serikali na Maoni ya Wadau kwa Mujibu wa Kanuni ya 97 (2), 136 (9) na 108 (2) ya Kanuni za Bunge.

Mheshimiwa Spika, Maoni ya Kamati kuhusu Muswada wa Sheria ya Bima ya Afya kwa Wote wa Mwaka 2022 yaliwasilishwa Bungeni tarehe 1 Novemba, 2023 wakati wa Mkutano wa Kumi na Tatu wa Bunge kwa Mujibu wa Kanuni ya 99 (5) (b). Aidha, Rais wa Jamhuri ya Muungano wa Tanzania,

Mheshimiwa Dkt. Samia Suluhu Hassan alisaini Muswada huo kuwa Sheria tarehe 19 Novemba, 2023. Sheria hiyo, ilitangazwa rasmi katika gazeti la Serikali Toleo Namba 48 la tarehe 1 Desemba, 2023 kuwa Sheria ya Bima ya Afya kwa Wote, Namba 13 ya Mwaka 2023.

Mheshimiwa Spika, Itakumbukwa kuwa tarehe 1 Novemba, 2023 ulitoa maelekezo Bungeni kwa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Afya na Masula ya UKIMWI kufanyia kazi maeneo mawili ya Muswada. Eneo la kwanza lilihusu Ibara ya 22 A katika jedwali la marekebisho la Serikali kuhusu kuwagharamia watu wasio na uwezo. Jambo kuu ni kuona iwapo viwango katika vyanzo vya fedha za Mfuko vinahitaji kufafanuliwa na Sheria au laa.

Mheshimiwa Spika, Eneo la pili linahusu huduma ambazo zitatolewa katika Kitita cha Bima ya Afya ya Jamii. Suala kuu katika eneo hili ni uwiano wa upatikanaji wa huduma za Kibingwa na Ubingwa bobenzi kati ya kitita cha Bima ya Afya ya Jamii na kitita cha huduma muhimu.

Mheshimiwa Spika, Naomba kutoa taarifa kuhusu utekelezaji wa maelekezo hayo na matokeo yake. Tarehe 16 na 17 Januari 2024, Kamati ilikutana na Waziri wa Afya ili kupata ufumbuzi wa masuala mawili niliyoyataja hapo juu. Matokeo ya Kikao hicho yalibainisha mambo yafuatayo: -

(a) Iwapo Viwango vya Fedha Vinahitaji Kubainishwa kwenye Sheria

Mheshimiwa Spika, Mapitio ya Mifuko Minne iliyoanzishwa kwa Sheria nne tofauti yanaonesha kuwa ipo mifuko ambayo vyanzo vyake vimebainishwa kwa kutajwa na

viwango na mifuko mingine vyanzo vyake vimebainishwa bila kutajwa viwango. Kwa Mfano, Mfuko wa Nishati Vijijini ulioanzishwa kwa mujibu wa Sheria ya Nishati Vijijini (*Rural and Energy Act*) ya Mwaka 2005 vyanzo vyake vimeainishwa katika Kifungu cha 19 ambacho kimeweka asilimia ya viwango kwa vyanzo viwili kati ya vyanzo vitano vilivyotajwa.

Mheshimiwa Spika, Mfuko wa Elimu ulioanzishwa kwa mujibu wa Sheria ya Elimu Sura ya 353 vyanzo vyake vimetajwa kwa kubainisha viwango katika asilimia. Mifuko hiyo miwili inatofautiana ambapo Mfuko wa Nishati vijijini una vyanzo vilivyotajwa kwa viwango na visivyo na viwango na Mfuko wa Elimu hauna vyanzo visivyo na viwango.

Mheshimiwa Spika, Mfuko wa Taifa wa Maji ulioanzishwa kwa mujibu wa Sheria ya Maji na Usafi wa Mazingira Namba 5 ya 2019 una vyanzo vya fedha bila viwango. Aidha, Mfuko wa Barabara ulioanzishwa kwa Sheria ya Ushuru wa Barabara na Mafuta (*Road and Fuel Act*) Sura ya 220 umewekewa vyanzo vya fedha bila kutaja viwango.

Mheshimiwa Spika, Kwa ulinganisho huo, Mfuko wa kugharamia Wasio na Uwezo ulioanzishwa na Sheria ya Bima ya Afya kwa Wote ya Mwaka 2023 unafanana na Mifuko mingine ambayo vyanzo vyake vya mapato havina viwango kwa mujibu wa Sheria. Hata hivyo, suala la kugharamia wasio na uwezo katika utaratibu wa Bima ya

Afya kwa Wote linatofautiana uzito na masuala ya maji, mazingira au barabara katika uhai wa watu.

Mheshimwa Spika, Taarifa ya Waziri wa Afya ilionesha kuwa Serikali inajipanga kuwa na vyanzo kama ifuatavyo: -

- (i) Fedha zote zinazokusanywa kutoka chanzo cha miamala ya kielektroniki;
- (ii) Kuongeza asilimia 2 ya ushuru wa bidhaa kwenye bidhaa za vinywaji vyenye kaboni (*Carbonated drinks*);
- (iii) Kuongeza asilimia 2 ya ushuru wa bidhaa kwenye bidhaa za vinywaji vikali;
- (iv) Kuongeza asilimia 3 ya ushuru wa bidhaa kwenye bidhaa za vipodozi;
- (v) Kuongeza asilimia 2 ya kodi inayotozwa kwenye michezo ya kubahatisha; na
- (vi) Kuongeza asilimia 5 kwenye ada ya bima za vyombo vya moto.

Mheshimiwa Spika, Kwa maelezo ya Waziri, vyanzo hivi vitawezesha mapato ya **shilingi bilioni 273.25** kwa mwaka wa kwanza wa utekelezaji. Kwa makadirio ya Serikali mahitaji katika kipindi hicho ni **shilingi bilioni 266.96**. Ufafanuzi wa Waziri unaonesha kuwa Serikali inapendekeza vyanzo na viwango vilivyotajwa vibainishwe katika Sheria ya Fedha ya kila Mwaka.

(b) Uwiano wa Upatikanaji wa Huduma za Vitita vya Bima ya Afya

Mheshimiwa Spika, Kifungu cha 15 (2) cha Sheria ya Bima ya Afya kwa Wote kinataka mtu yeyote awe na angalau

Kitita cha Bima ya Afya ya Jamii. Katika hali halisi mbali na watu wasiokuwa na uwezo wanaotakiwa kusaidiwa na Serikali, watu wenye uwezo wa chini watajikuta wanalazimika kuwa na Kitita hicho. Kundi hilo lina idadi kubwa ya Watu hivyo, huduma wanayoweza kupata kwa utaratibu wa Sheria hii inapaswa kuangaliwa vizuri. Vinginevyo inaweza kuwa changamoto kwa Serikali kufikia lengo la Ustawi wa Wananchi kwa Mujibu wa Ibara 8(1)(b) ya Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania ya Mwaka 1977.

Mheshimiwa Spika, Maelezo ya Waziri wa Afya yalionesha kuwa Serikali inathamini wazo la kuangalia uwiano kati ya Kitita cha Bima ya Afya cha Jamii, hata hivyo, hadi kufikia mwezi Januari 2024 tathmini haikuwa imekamilika. Maelezo ya Serikali yanabainisha kuwa zoezi hilo linaendelea.

Mheshimiwa Spika, Kwa upande wa Mkataba wa kuanzisha Taasisi ya Dawa ya Afrika wa Mwaka 2019, Kamati ilitoa Maoni na Ushauri kuhusu Mkataba huo Bungeni. Kumbukumbu za Bunge zinaonesha kuwa Bunge lilipitisha Azimio la Kuridhia Mkataba huu tarehe 31 Oktoba 2023 wakati wa Mkutano wa Kumi na Tatu wa Bunge.

2.2.4 Kujadili Taarifa za Utekelezaji wa Maazimio ya Bunge

Mheshimiwa Spika, Wakati wa Mkutano wa Kumi wa Bunge tarehe 31 hadi 10 Februari 2023, Bunge lilipitisha Maazimio yaliyotokana na Taarifa za Kamati za Bunge. Miongoni mwa Taarifa hizo ni Taarifa ya iliyokuwa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Huduma na Maendeleo na Maendeleo ya Jamii kwa

Mwaka 2022/2023. Taarifa hiyo, pamoja na mambo mengine ilipendekeza mambo ya kufanyiwa kazi katika Sekta ya Afya.

Mheshimiwa Spika, Vilevile iliyokuwa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Masuala ya UKIMWI ilitoa Taarifa na Mapendekezo kuhusu masuala mtambuka ya UKIMWI. Mapendekezo hayo yalipitishwa na kuwa sehemu ya Maazimio ya Bunge.

2.2.5 Kujadili Taarifa za Utekelezaji wa Bajeti kwa Kipindi cha Julai 2023 – Disemba, 2023

Mheshimiwa Spika, Shughuli hii ililenga kubainisha iwapo mwenendo wa utekelezaji wa bajeti unalingana na matarajio ya Bunge. Matokeo yake ni kuonesha mapendekezo kuhusu mwenendo huo. Kwa sababu hiyo, Kamati ilipokea na kuchambua Taarifa za utekelezaji wa bajeti kwa kipindi cha nusu mwaka (Julai - Disemba 2023) kutoka Wizara ya Afya na Tume ya Kudhibiti UKIMWI Tanzania. Mambo makuu katika taarifa hizo yalihusu makusanyo ya maduhuli ikilinganishwa na lengo la makusanyo pamoja na upatikanaji wa fedha ikilinganishwa na kiasi kilichoidhinishwa. Uchambuzi wa mambo yaliyobainika unabainishwa katika taarifa hii sambamba na maoni ya Kamati kuhusu matokeo hayo.

2.2.6 Kupokea na Kujadili Taarifa za Utendaji

Mheshimiwa Spika, Kupokea na kujadili taarifa za utendaji ni mojawapo ya njia za kufuatilia shughuli za umma katika sekta ya Afya na juhudi za kupambana dhidi ya janga la UKIMWI. Taarifa hizo, zilijadiliwa kwa kuoanishwa na msingi, madhumuni na majukumu ya Taasisi hizo ili kuona hatua mbalimbali za kufanikisha ustawi wa wananchi. Taarifa zilizopokelewa na kujadiliwa zilijumuisha: -

- (i) Taarifa ya Utendaji Bohari Kuu ya Dawa (MSD);
- (ii) Taarifa ya Utendaji wa Mamlaka ya Dawa na Vifaa Tiba Tanzania (TMDA);
- (iii) Taarifa ya Utendaji wa Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya (NHIF);
- (iv) Taarifa ya Utendaji wa Taasisi ya Chakula na Lishe (TFNC);
- (v) Taarifa ya Utendaji wa Baraza la Tiba Asili/Mbadala;
- (vi) Taarifa ya Utekelezaji wa azma ya Serikali katika kupunguza vifo vya mama wajawazito na watoto wenye umri chini ya siku ishirini na nane (28);
- (vii) Taarifa ya Hali ya ugonjwa wa Kifua Kikuu nchini;
- (viii) Taarifa ya Utekelezaji wa Mpango wa Taifa wa Kukabiliana na Magonjwa yasiyo ya kuambukiza;
- (ix) Taarifa ya Uimarishaji wa miundombinu ya vituo vya damu salama nchini;
- (x) Taarifa ya Uimarishaji wa huduma za matibabu ya Kibingwa na Ubingwa bobezi kwa kipindi cha Mwaka 2021 hadi 2023;
- (xi) Taarifa kuhusu Tafiti za kimkakati za Afya zilizofanyika kwa ajili ya kupata suluhisho la matatizo ya kiAfya kwa kipindi cha Mwaka 2021 hadi 2023;
- (xii) Taarifa kuhusu Taasisi ya Taifa ya Magonjwa ya Akili-Mirembe,
- (xiii) Taarifa kuhusu Hospitali ya Rufaa ya Mkoa wa Dodoma; na
- (xiv) Taarifa kuhusu Hospitali ya Rufaa ya Kanda ya Kati - Benjamin Mkapa.

Mheshimiwa Spika, Kwa upande wa Tume ya Kudhibiti UKIMWI Tanzania (TACAIDS), Kamati ilipokea na kujadili taarifa mbalimbali zinazohusu uratibu wa maambukizi ya VVU na UKIMWI. Taarifa hizo ni pamoja na:-

- (i) Taarifa kuhusu Hali ya maambukizi ya VVU na UKIMWI;
- (ii) Taarifa kuhusu Programu ya Wasichana Balehe na Wanawake Vijana;
- (iii) Taarifa kuhusu Mkakati wa kutokomeza unyanyapaa kwa WAVIU;
- (iv) Taarifa kuhusu Vituo vya maarifa katika vituo vya malori ya masafa marefu (*Roadside Wellness Centers*); na
- (v) Taarifa kuhusu Baraza la Taifa la Watu Wanaoishi na Virusi vya UKIMWI Tanzania (NACOPHA).

Mheshimiwa Spika, Uchambuzi wa Taarifa hizo ulilenga kuliwezesha Bunge kuisimamia na kuishauri Serikali inavyostaili kuhusu Sekta ya Afya pamoja na mapambano dhidi ya UKIMWI. Lengo hilo linatimizwa kwa Kamati kuripoti Bungeni matokeo ya shughuli hiyo kwa kubainisha masuala yaliyojitokeza, maoni na mapendekezo kuhusu mambo hayo chini ya Wizara ya Afya na Tume ya Kudhibiti UKIMWI Tanzania.

2.3 Matokeo ya Shughuli za Kamati kuhusu Wizara ya Afya na Tume ya Kudhibiti UKIMWI Tanzania

Mheshimiwa Spika, Kama ilivyobainishwa katika taarifa hii, lengo la utaratibu wa Kamati kuripoti Bungeni wakati huu ni kuliwezesha Bunge kupitisha mapendekezo yanayoweza kufanyiwa kazi katika mchakato wa Bajeti. Ili kufanikisha hilo, masuala yaliyojitokeza wakati wa shughuli za Kamati yanabainishwa kwa kila sekta. Kwa upande

wa sekta ya Afya chini ya Wizara ya Afya, uchambuzi unabainisha mambo mbalimbali ikiwemo changamoto. Ufafanuzi wa Matokeo hayo ni kama ifuatavyo: -

2.3.1 Hali ya Utekelezaji wa Maazimio ya Bunge

Mheshimiwa Spika, Taarifa za utekelezaji wa Maazimio ya Bunge zimeonesha kuwa, baadhi ya maazimio yametokelezwa na mengine yanaendelea kutekelezwa. Mfano wa Maazimio yaliyoripotiwa kutekelezwa ni Azimio linalohusu Serikali kutenga fedha kutoka vyanzo vya ndani kwa ajili ya kufanya tafiti. Taarifa ya Utekelezaji imeonesha kuwa, **Shilingi Bilioni 3.37** zilitengwa kwa mwaka wa fedha 2023/2024. Hata hivyo, uchambuzi umebainisha kwamba, hadi kufika mwezi Disemba 2023, shughuli za utafiti hazikuwa zimepata kiasi chochote cha fedha hizo. Hali hiyo ni sawa na kutokutengwa fedha kwa ajili ya utafiti japokuwa kwa hesabu wakati wa kupitisha bajeti, fedha ilionekana kutengwa.

Mheshimiwa Spika, Mfano wa maazimio yanayoendelea kufanyiwa kazi ni pamoja na uwekezaji wa viwanda vya dawa na vifaa tiba, kulipa ama kupunguza madeni ya Bohari Kuu ya Dawa, Bohari kuu ya Dawa (MSD) kupewa mtaji, udhibiti wa bidhaa bandia, athari na matumizi salama ya tiba asili. Taarifa za utekelezaji zimeonesha kuwa utekelezaji umeanza na unaendelea. Kamati inaendelea kufuatilia na kwamba, wakati wa kuchambua Bajeti kwa Mwaka wa Fedha 2024/2025, ufuatiliaji utaendelea.

Mheshimiwa Spika, Uchambuzi wa Taarifa za utekelezaji ulibainisha Maazimio ambayo hayajatekelezwa kikamilifu. Mfano wa maazimio hayo ni pamoja na maazimio kuhusu

udhibiti wa chakula na vipodozi kurejeshwa kwa Mamlaka ya Dawa na Vifaa Tiba (TMDA) na fedha zilizoidhinishwa na Bunge hususan fedha za miradi ya maendeleo kutolewa kwa wakati. Hili limejdhahirisha katika fedha zilizoidhinishwa kwa ajili ya matumizi ya mwaka wa fedha 2023/2024, ambapo hadi kufika Disemba, 2023 fedha za miradi ya maendeleo zimetolewa kwa kiwango cha asilimia 25.

Mheshimiwa Spika, Kwa upande wa Tume ya Kudhibiti UKIMWI Tanzania (TACAIDS), Taarifa zimeonesha kwamba, sehemu kubwa ya maazimio imefanyiwa kazi. Hata hivyo baadhi ya maazimio yanaendelea kufanyiwa kazi. Maazimio hayo ni muhimu kutekelezwa na ufuatiliaji unapaswa kuendelea. Mfano wake ni pamoja na azimio kuhusu mkakati wa kupata vyanzo vingine vya ndani vya mapato kwa ajili ya kutekeleza afua za UKIMWI. Taarifa iliyowasilishwa ilionesha kuwa, Ofisi ya Waziri Mkuu kwa kushirikiana na Wizara ya Kisekta imeandaa andiko linaloainisha mapendekezo ya vyanzo endelevu vya Mapato kwa ajili ya Mfuko wa Udhamini wa Kudhibiti UKIMWI.

Mheshimiwa Spika, Vilevile Taarifa zilifafanua zaidi kwamba, TACAIDS imeendelea kutoa elimu kuhusu unyanyapaa, VVU na UKIMWI kupitia vyombo vya habari kama vile redio za kitaifa na kijamii. Jambo lingine lililoelezwa ni kuendelea kufanyika kwa makongamano, maonesho, midahalo na mijadala kwa vijana kuhusu masuala ya afua za UKIMWI.

Mheshimiwa Spika, Naomba kulihakikishia Bunge kuwa, Kamati itaendelea kufuatilia utekelezaji wa Maazimio ya Bunge ambayo yanaendelea kutekelezwa na yale ambayo hayakutekelezwa. Kamati hii ambayo ni nyenzo ya Bunge

katika utekelezaji wa madaraka yake, kila itakapopata nafasi ya kutolea taarifa hatua za utekelezaji, itafanya hivyo kwa namna inayoliwezesha Bunge kupata picha halisi na kuchukua hatua za kibunge.

2.3.2 Uchambuzi wa Taarifa za Utekelezaji wa Bajeti

Mheshimiwa Spika, Uchambuzi wa Taarifa za Utekelezaji wa Bajeti ulifanyika ili kujiridha na hatua iliyofikiwa katika utekelezaji wa bajeti. Taarifa zilizowasilishwa zilibainisha masuala yafuatayo: -

(a) Mwelekeo wa Kukusanya Pungufu ya Lengo

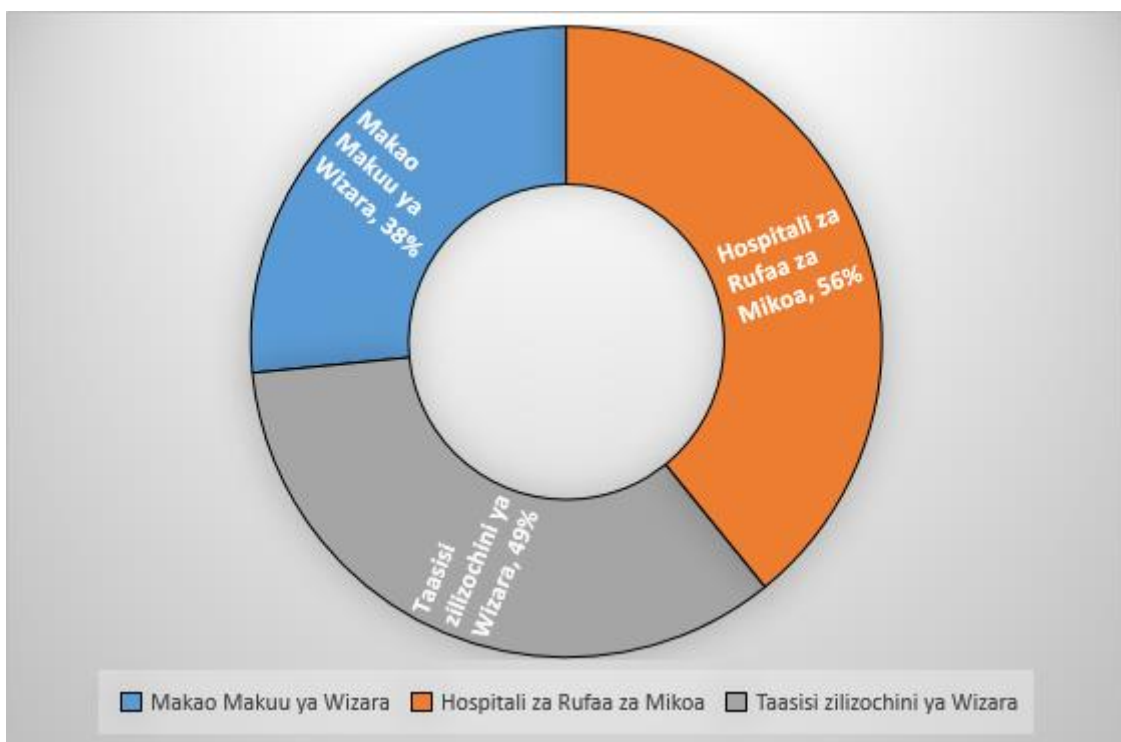
Mheshimiwa Spika, Katika uchambuzi wa taarifa za utekelezaji wa bajeti kwa kipindi cha nusu mwaka (Julai, 2023 hadi Disemba 2023), Kamati imebaini kuwa, Makusanyo ya maduhuli ni ya wastani. Hadi mwezi Disemba 2023 jumla ya **Shilingi 328,483,075,222.11** sawa na asilimia 48 ya lengo lililowekwa la kiasi cha **Shilingi 677,621,168,390.95** zilizokadiriwa.

Mheshimiwa Spika, kiwango kilichokusanywa kutoka Makao Makuu ya Wizara ni asilimia 38 kiasi ambacho ni kidogo. Hata hivyo, Kamati imejulishwa kuwa, makusanyo yanatarajiwa kuongezeka mara baada ya kuanza kutolewa kwa huduma za uchunguzi kwa baadhi ya Taasisi, Hospitali za Rufaa za Mikoa na Hospitali Maalum pamoja na baadhi ya Mabaraza na Bodi za kitaaluma kukusanya ada za usajili wa wanachama wake hasa kwa kipindi cha mwezi Aprili na Juni.

Mheshimiwa Spika, Uchambuzi umeonesha maeneo matatu ya makusanyo kwa Wizara ya Afya. Maeneo hayo

ni Hospitali za Rufaa za Mikoa, Taasisi zilizochini ya Wizara ya Afya na Makao Makuu ya Wizara. Taarifa zimeonesha kuwa mchango wa Hospitali za Rufaa za Mikoa katika makusanyo ni wa juu ikilinganishwa na makusanyo kutoka Makao Makuu na kwenye Taasisi za Wizara ya Afya kama inavyoonekana katika Kielelezo Namba 1.

Kielelezo Na 1: Mchanganuo wa Makusanyo ya Maduhuli kati ya Makao Makuu ya Wizara ya Afya, Taasisi na Hospitali za Rufaa za Mikoa

Chanzo: Taarifa ya Wizara ya Afya kuhusu Utekelezaji wa Bajeti kwa kipindi cha Nusu Mwaka (Julai-Disemba, 2023)

(b) Upatikanaji wa kiasi kidogo cha fedha iliyoidhinishwa na Bunge

Mheshimiwa Spika, Wizara ya Afya (fungu 52) ilitengewa kiasi cha **Shilingi 1,235,316,516,000.00** kwa ajili ya Matumizi ya Kawaida na Miradi ya Maendeleo. Hadi kufika Disemba 2023, jumla ya **Shilingi 432,149,552,900.68** zilipokelewa,

sawa na asilimia 35 ya fedha zilizoidhinishwa kama inavyoonekana katika Kielelezo Namba 2.

Kielelezo Na 2: Ulinganisho wa Fedha zilizoidhinishwa na Fedha zilizotolewa

MATUMIZI	KIASI KILICHODHINISHWA	KIASI KILICHOTOLEWA (JULAI-DISEMBA 2023)	ASILIMIA
Mishahara	354,342,486,000.00	182,775,315,813.76	52%
Matumizi Mengineyo	148,609,423,000.00	62,304,289,622.88	42%
Maendeleo Ndani	430,298,000,000.00	116,792,035,527.85	27%
Maendeleo Nje	302,066,607,000.00	70,277,911,936.19	23%
JUMLA	1,235,316,516,000.00	432,149,552,900.00	35%

Chanzo: Taarifa ya Wizara ya Afya kuhusu Utekelezaji wa Bajeti kwa kipindi cha nusu Mwaka (Julai - Disemba, 2023)

Mheshimiwa Spika, Uchambuzi umebaini kuwa, hali ya fedha zinazotolewa kwa ajili ya Miradi ya Maendeleo si ya kuridhisha. Hadi kufikia Mwezi Disemba 2023 kiasi kilichotolewa ni asilimia 25.5 tu ya fedha zote zilizoidhinishwa kwa ajili ya Miradi ya Maendeleo. Hii inaonesha kuwa kiasi cha **Shilingi 187,069,947,464.04** ndicho kimetolewa kutoka katika kiasi cha **Shilingi 732,364,607,000.00** cha fedha zilizoidhinishwa kwa ajili ya Miradi ya Maendeleo.

Mheshimiwa Spika, Mwenendo wa kutoa fedha kwa ajili ya kutekeleza Miradi ya Maendeleo sio mzuri kwani hali hii inakwamisha utekelezaji wa miradi kwa wakati na kurudisha nyuma maendeleo ya sekta ya Afya. Hivyo, ni muhimu Serikali ikatoa fedha za miradi ya maendeleo ya sekta ya Afya mapema ili miradi itekelezwe na kukamilika ndani ya muda uliopangwa.

Mheshimiwa Spika, Kwa upande wa Tume ya Kudhibiti UKIMWI Tanzania (Fungu 92) Taarifa imeonesha kuwa kuna ucheleweshaji wa fedha zilizoidhinishwa na Bunge. Ufafanuzi wa upatikanaji wa fedha unaonesha kuwa bajeti ya Tume ya Kudhibiti UKIMWI Tanzania, fedha zilizoidhinishwa ni **Shilingi 25,862,966,000.00** kwa ajili ya Matumizi ya Kawaida na Miradi ya Maendeleo. Kati ya fedha hizo **Shilingi 3,670,817,000.00** ni Matumizi ya Kawaida na **Shilingi 22,192,149,000.00** ni kwa ajili ya kutekeleza Miradi ya Maendeleo. Hadi kufika mwezi Disemba 2023, fedha za Matumizi ya Kawaida zimepokelewa **Shilingi 1,702,575,077.64** sawa na **asilimia 46**. Aidha, fedha za Mpango wa Maendeleo zimepokelewa **Shilingi 1,708,798,444.00** sawa na **asilimia 8** ya fedha zilizoidhinishwa kwa ajili ya Miradi ya Maendeleo. Mchanganuo wa fedha zilizoidhinishwa na fedha zilizotolewa umeoneshwa katika kielelezo namba 3.

Kielelezo Na 3: Ulinganisho wa Kiasi cha Fedha Zilizoidhinishwa na Kiasi cha Fedha Zilizopokelewa na TACAIDS

MATUMIZI	KIASI KILICHODHINISHWA	KIASI KILICHOTOLEWA (JULAI-DISEMBA 2023)	ASILIMIA
Mishahara	1,897,434,000.00	829,028,766.00	44
Matumizi Mengineyo	1,773,383,000.00	873,546,311.64	51
Maendeleo Ndani	1,880,000,000.00	500,000,000.00	26
Maendeleo Nje	20,312,149,000.00	1,208,798,444.00	6
JUMLA	25,862,966,000.00	3,411,373,521.64	13

Chanzo: Taarifa ya Utekelezaji wa Bajeti Tume ya Kudhibiti UKIMWI Tanzania-TACAIDS (Julai-Disemba, 2023)

Mheshimiwa Spika, Hali ya fedha zilizotolewa kwa ajili ya Tume ya Kudhibiti UKIMWI Tanzania ni ya wastani kwani

fedha za Matumizi ya Kawaida zimepokelewa kwa asilimia 46 na fedha za Miradi ya Maendeleo za Ndani zimepokelewa kwa asilimia 26.

Hata hivyo, Fedha za nje kwa ajili ya Miradi ya Maendeleo zimepokelewa kwa asilimia 6 tu hali inayodhihirisha kuwa ni lazima Serikali kufikiri na kujipanga kuwa na fedha za ndani kwa wingi kwa ajili ya utekelezaji wa miradi ya UKIMWI.

2.3.3 Taarifa za Utendaji za Wizara ya Afya

Mheshimiwa Spika, Uchambuzi wa Taarifa za utendaji ulifanyika kwa kuoanisha hali ya utendaji na uendeshaji kwa upande mmoja na matarajio ya wananchi, Ilani ya CCM, Mpango wa Taifa wa Maendeleo wa Miaka Mitano, Sera na Sheria kwa upande mwingine. Matokeo ya uchambuzi huo yanaonesha masuala yaliyojitokeza kama ifuatavyo: -

Masuala yanayohusu Shughuli za Wizara ya Afya

Mheshimiwa Spika, Uchambuzi wa Taarifa ulijumuisha kuchambua Taarifa zifuatazo: -

(a) Bohari Kuu ya Dawa

Mheshimiwa Spika, Majukumu ya msingi ya Bohari Kuu ya Dawa ni Uzalishaji, Ununuzi, Utunzaji na Usambazaji wa bidhaa za Afya kwenda kwenye vituo vya umma vya kutolea huduma za Afya na vile vya binafsi vilivyoidhinishwa na Wizara ya Afya. Uchambuzi wa Taarifa ya Utendaji ya Bohari ya Kuu ya Dawa hadi kufikia Mwezi Juni, 2023, umebainisha masuala yafuatayo: -

(i) Mapato yaliyopatikana ni **Shilingi bilioni 373.4** sawa na asilimia 83. Mapato haya ni ongezeko la **Shilingi bilioni**

53.5 kutoka **Shilingi bilioni 320.9** Mwaka wa fedha 2021/2022;

- (ii) Upatikanaji wa bidhaa za dawa umeimarika kufikia asilimia 80 hadi mwezi Juni, 2023 kutoka asilimia 57 mwezi Julai, 2022. Kwa upande wa bidhaa za Afya 290 ashiria imefikia asilimia 64 hadi mwezi Juni, 2023 kutoka asilimia 52 mwezi Julai, 2022.
- (iii) Kumekuwa na mkakati wa ujenzi wa miradi ya viwanda vya uzalishaji wa bidhaa za Afya na Maghala (maghala yamepangwa kujengwa Mikoa ya Dodoma na Mtwara), ambapo viwanda hivyo ni Kiwanda cha Mipira ya Mikono cha Mkoani Njombe na Kiwanda cha bidhaa za pamba cha Mkoani Simiyu. Aidha, Bohari Kuu ya Dawa imeanzisha Kampuni Tanzu inayoitwa "*MSD Medipharm Manufacturing Company Limited*" ambayo itakuwa na jukumu la usimamizi wa viwanda vyote.

Mheshimiwa Spika, Pamoja na mafanikio hayo, Kamati imebaini changamoto mbalimbali zinazoikabili Bohari Kuu ya Dawa zinazosababisha kutokutekeleza majukumu yake ipasavyo. Changamoto hizo ni pamoja na: -

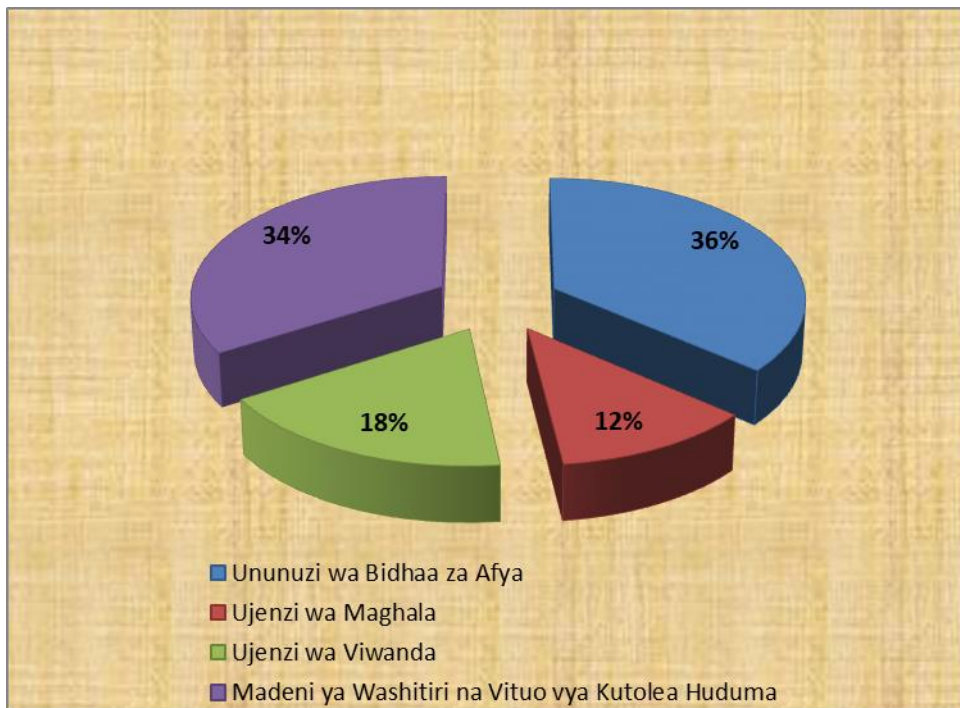
(i) Changamoto za Mtaji

Mheshimiwa Spika, Bohari Kuu ya Dawa imebainika kuwa na changamoto ya mtaji, ambapo katika mwaka wa fedha 2022/23, kupitia Wizara ya Afya iliwasilisha maombi ya mtaji utakaoweza kufanya shughuli za Uzalishaji, Ununuzi na Utunzaji wa bidhaa za Afya kwa ufanisi.

Mheshimiwa Spika, Mtaji unaoombwa ni **Shilingi bilioni 561.5** kwa mchanganuo kuwa, **Shilingi bilioni 204** zinahitajika kuwezesha ununuzi wa bidhaa za Afya, **Shilingi bilioni 66.9** kwa ajili ya ujenzi wa Maghala, **Shilingi bilioni 100.46** kwa ajili ya ujenzi wa Viwanda na **Shilingi bilioni 191** kwa ajili ya malipo ya madeni ya washitiri na vituo vya kutolea huduma.

Uwiano wa mahitaji hayo unaonekana katika kielelezo namba 4

Kielelezo Na 4: Uwiano wa Mahitaji ya Mtaji kwa ajili ya MSD

Chanzo; Taarifa ya Utendaji wa Bohari Kuu ya Dawa Januari, 2024

Mheshimiwa Spika, Ikiwa kiasi hiki cha mtaji kitapatikana kitaiwezesha Bohari Kuu ya Dawa kununua mahitaji yote ya bidhaa za Afya bila kusubiri fedha za vituo vya kutolea huduma za Afya. Aidha, MSD inadai kiasi cha **Shilingi bilioni 348** kwa ajili ya kufidia sehemu ya huduma iliyotolewa ya utunzaji na usambazaji wa bidhaa za Miradi Msonge.

(ii) Deni kwa Vituo vya Kutolea Huduma za Afya

Mheshimiwa Spika, Deni kwa vituo vya kutolea huduma za Afya limefika kiasi cha **Shilingi bilioni 33.6** ikiwa ni ongezeko la **Shilingi bilioni 18.46** sawa na asilimia 122 ya deni la mwezi Juni, 2022 la **Shilingi bilioni 15.14**. Hali hiyo imesababisha deni la Miradi Misonge na Vituo vya kutolea huduma za Afya hadi mwezi Juni, 2023 kufikia kiasi cha **Shilingi bilioni 359**. Aidha, vituo vya kutolea huduma za Afya vilikuwa na madai ya bidhaa za Afya za kiasi cha **Shilingi bilioni 127.5**;

(iii) Uzalishaji Mdogo wa Bidhaa za Afya Nchini

Mheshimiwa Spika, Uchambuzi umebainisha kuwepo kwa Uzalishaji mdogo wa bidhaa za Afya nchini. Hali hii imetokana na uchache wa Viwanda pamoja na kutokufanya kazi kikamilifu kwa baadhi ya viwanda vya bidhaa za Afya. Mfano wa viwanda hivyo ni kiwanda cha Dawa cha Arusha (*Tanzania Pharmaceutical Industries*) na kiwanda cha Dawa cha Keko (*Keko Pharmaceutical Industries*). Changamoto hiyo husababisha utegemezi wa uagizaji wa bidhaa za Afya kutoka nje ambapo zaidi ya asilimia 80 ya bidhaa hizo huagizwa kutoka nje ya nchi;

(b) Mamlaka ya Dawa na Vifaa Tiba (TMDA)

Mheshimiwa Spika, Uchambuzi wa Taarifa ya Utendaji wa Mamlaka ya Dawa na Vifaa Tiba hadi kufikia Mwezi Juni, 2023, umebainisha masuala yafuatayo: -

- (i) Katika Mwaka wa fedha 2022/23, Mamlaka ilisajili jumla ya bidhaa 1,263 za dawa, vifaa tiba, vitendanishi na vipukusi ikilinganishwa na bidhaa 1,228 ambazo zilisajiliwa Mwaka 2021/22, hili ni ongezeko la bidhaa 35 sawa na asilimia 3

ikilinganishwa na bidhaa zilizo sajiliwa Mwaka 2021/22. Kwa upande wa kusajili maeneo na kutoa vibali vya biashara ya dawa, vifaa tiba na bidhaa nyongeza, jumla ya maeneo 1,350 yalisajiliwa;

- (ii) Mamlaka ya Dawa na Vifaa Tiba (TMDA) imekuwa kitovu cha umahiri (*Centre of Excellence*) katika tathmini na usajili wa dawa barani Afrika na kuwa na maabara inayotumika kutoa mafunzo kwa mamlaka za udhibiti barani Afrika;
- (iii) Mamlaka ya Dawa na Vifaa Tiba (TMDA) imepata cheti cha umahiri cha kiwango cha ISO 9001: 2015 katika mifumo ya utendaji ya udhibiti wa bidhaa na kuendelea kushikilia cheti hicho Mwaka hadi Mwaka. Vilevile, kupata ithibati ya ISO/IEC 17025: 2017 katika mifumo ya uchunguzi wa kimaabara ya maikrobailojia;
- (iv) Mamlaka ya Dawa na Vifaa Tiba (TMDA) imepanua wigo wa huduma za maabara kwa kujenga maabara ya kisasa ya uchunguzi wa dawa na vitendanishi Kanda ya Ziwa – Mwanza na uchunguzi wa dawa za mitishamba na bidhaa za tumbaku Kanda ya kati Dodoma;
- (v) Kuweka mfumo mahiri wa TEHAMA wa kupokea na kuchakata maombi ya usajili wa dawa, vifaa tiba na vitendanishi (*Regulatory Information Management System – RIMS*).

Mheshimiwa Spika, Imebainika kuna changamoto mbalimbali zinazoikabili Mamlaka ya Dawa na Vifaa Tiba (TMDA) ambazo huathiri utendaji na kusababisha Mamlaka hiyo kuwa na

udhibiti usiotosha wa Dawa na Vifaa Tiba. Changamoto hizo ni:

-

- (i) Upungufu wa vifaa na rasilimali watu hususan wakaguzi kwa ajili ya udhibiti wa Dawa na Vifaa Tiba mipakani;
- (ii) Uchepushaji wa dawa za Serikali kwenye maduka binafsi ya dawa; na
- (iii) Kuongezeka kwa maduka mengi ambayo hayajasajiliwa na Baraza la Famasi na hivyo kuleta changamoto kubwa kwenye ukaguzi wa dawa zilizohifadhiwa na kuuzwa.

(c) **Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya (NHIF)**

Mheshimiwa Spika, Chimbuko la kuanzishwa kwa Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya (NHIF) ni matokeo ya mabadiliko katika Sekta ya Afya ambayo yalianza miaka ya 1990. Katika kufuatilia utendaji wa Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya yalibainika yafuatayo: -

- (i) Mfuko umesajili wanachama wapya 634,464 sawa na asilimia 89 ya lengo. Idadi hiyo ya wanachama waliosajiliwa, imewezesha Mfuko kuwa na wanachama wachangiaji 1,368,314 na wanufaika 4,978,856 sawa na asilimia 8 ya Watanzania wote;
- (ii) Ukusanyaji wa mapato umeimarika kufikia **Shilingi bilioni 706.25** ukilinganisha na **Shilingi bilioni 624.49** zilizokusanywa mwaka 2021/22;
- (iii) Mgawanyiko wa mapato unaonesha michango ya wanachama ni asilimia 91 ya mapato yote ya Mfuko, mapato yatokanayo na uwekezaji ni asilimia 8 na Mapato Mengineyo ni asilimia 1. Kwa upande wa

michango ya wanachama, lengo ilikuwa kukusanya **Shilingi bilioni 637.02** ambapo jumla ya **shilingi bilioni 643.39** zilikusanywa sawa na asilimia 101 ya lengo;

- (iv) Mfuko umesajili vituo vya matibabu 8,482 nchini kote ambapo kati ya vituo hivyo, vituo vya Serikali ni 6,594 (70%), vituo vya Mashirika ya Dini ni 829 (9%), na vituo vya watu binafsi ni 1,763 (21%);

Mheshimiwa Spika, Pamoja na mafanikio ambayo NHIF imeyapata bado inakabiliwa na changamoto mbalimbali za kiuendeshaaji kama ifuatavyo: -

- (i) Kukosa uhiari wa kujiunga kwa baadhi ya makundi ya wananchi hususani walioko kwenye sekta isiyo rasmi ambayo wengi wao hujiunga wakiwa wagonjwa;
- (ii) Kukosekana kwa mfumo wa kielektroniki unaounganisha taarifa za wagonjwa katika vituo vya kutolea huduma, kuanzia ngazi ya Zahanati hadi Hospitali za Rufaa na Taifa (*Medical report portability*);
- (iii) Kukosekana kwa mwongozo wa usimamizi wa kliniki binafsi za Kibingwa (Polyclinics) unaokwamisha usajili wa vituo hivyo katika Mfuko wa Bima ya Afya; na
- (iv) Kukosekana kwa kipengele cha Bima ya Afya kwa wanafunzi katika Sheria ya Bodi ya Mikopo ya Wanafunzi wa Elimu ya Juu.

Mheshimiwa Spika, Kamati imebaini uwepo wa changamoto nyingine inayokabili uendeshaaji wa Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya ambapo hivi karibuni kumekuwa na mvutano kati yake na Sekta Binafsi ya Afya jambo lililosababisha Waziri wa Afya

kuunda Tume kwa ajili ya kuchunguza na kuja na mapendekezo yatakayosaidia kuondoa mvutano uliopo.

Mheshimiwa Spika, Kwa namna ya pekee na kwa niaba ya Kamati ya Afya na Masuala ya UKIMWI, tunatoa shukrani za dhati kwa kutoa kibali na kuruhusu Kamati ya Afya na Masuala ya UKIMWI, kuitisha vikao ambavyo vilihusisha Wizara ya Afya-Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya (NHIF) pamoja na wawakilishi wa Sekta binafsi ya Afya ambao ni Baraza Kuu la Waislamu Tanzania (BAKWATA), Chama cha Wamiliki wa Vituo vya Afya Binafsi (APHFTA) na Tume ya Huduma za Jamii ya Kikristo (CSSC). Lengo la vikao hivyo ni kupata uelewa kuhusu changamoto iliyopo na hatimae Kamati iweze kuishauri Serikali ipasavyo.

Mheshimiwa Spika, Katika vikao hivyo, Kamati imebaini ushirikiano kati ya Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya (NHIF) na Sekta Binafsi ya Afya umekuwa ukisuasua kutokana na mambo yafuatayo: -

- (i) Sheria ya Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya Sura Namba 395 kutokutambua uwepo wa Sekta binafsi ya Afya kama mnufaika wa Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya;
- (ii) Kutoruhusu sekta binafsi za Afya kutumia mfumo wa kuchangia huduma za Afya (*Co-payment*) kwa wanufaika wa NHIF, wakati mfumo huo unaruhusiwa kwa hospitali za umma tu;
- (iii) Kukosekana kwa chombo huru na cha kudumu kinachoratibu na kusimamia bei za huduma za Afya.

Mheshimiwa Spika, Kwa kuzingatia changamoto hizo, Kamati inaona ipo haja ya Serikali kutafuta ufumbuzi wa mvutano huu

kwa haraka ili wananchi waweze kuendelea kupata huduma za Afya bora katika vituo vya Afya wanavyopendelea.

(d) **Taasisi ya Chakula na Lishe (TFNC)**

Mheshimiwa Spika, Chimbuko la kuanzishwa kwa Taasisi ya Chakula na Lishe lilikuwa ni kuunda chombo mahsusi cha kitaifa cha kuwaunganisha wataalam wa shughuli za ugani na wanasayansi, pamoja na viongozi wa kitaifa katika mapambano dhidi ya utapiamlo nchini. Kwa mujibu wa sheria (Ibara ya 4 ya Sheria ya Chakula na Lishe Sura 109),

Mheshimiwa Spika, Wajibu na majukumu ya Taasisi hii ilikuwa ni pamoja na kupanga na kuanzisha programu za chakula na lishe, kutathmini na kufanya marekebisho ya programu za chakula na lishe, kufanya tafiti zinazohusiana na chakula na lishe, kutoa huduma na mafunzo katika masuala yote yanayohusiana na chakula na lishe kwa Taasisi mbalimbali na jamii kwa ujumla.

Mheshimiwa Spika, Vilevile majukumu mengine ya Taasisi yalikuwa ni kuishauri Serikali, Shule na Wadau mbalimbali kuhusu masuala ya chakula na lishe, kuelimisha wananchi kuhusu umuhimu wa chakula bora na athari za utapiamlo, kushawishi umma kutumia mbinu zinazoshauriwa na Taasisi katika kupambana na utapiamlo, kushirikiana na Wizara na Ofisi za Mikoa na Halmashauri zinazoshughulikia mipango ya maendeleo ili kuhakikisha kwamba mipango ya kitaifa ya maendeleo inajumuisha malengo ya chakula na lishe, kushirikiana na wazalishaji, watengenezaji/wasindikaji na wasambazaji wa chakula ili

kuhakikisha kwamba chakula kinachouzwa nchini na kusafirishwa nje ya nchi ni bora na salama pamoja na kutoa matokeo na tafsiri ya tafiti zilizofanywa na Taasisi zinazohusu masuala ya chakula na lishe kwa Serikali na wananchi.

Mheshimiwa Spika, Mnamo mwezi Desemba 2023, Serikali kwa kupitia Msajili wa Hazina ilitangaza kufuta Taasisi hii. Kamati inaona kufutwa kwa Taasisi hii kunaweza kusababisha nchi kukosa chombo mahsusi kilichojikita katika tafiti za lishe na hivyo kusababisha jamii isiyo na lishe bora ikiwa ni pamoja na kuchochea ongezeko la magonjwa yasiyo ya kuambukiza.

(e) **Taasisi ya Taifa ya Utafiti wa Magonjwa ya Binadamu - NIMR**

Mheshimiwa Spika, NIMR imeendelea kutekeleza majukumu yake ya utafiti na maendeleo katika sekta ya Afya na kuhamasisha matumizi ya matokeo ya tafiti hizo. Katika kufuatilia utendaji wa NIMR mambo yaliyobainika ni:

-

- i) Tafiti mbalimbali zenye mchango mkubwa katika Sera na Miongozo ya kuimarisha mfumo wa Afya zimefanyika. Mfano, utafiti wa kufuatilia hali ya maambukizi ya Malaria nchini kwa kutumia mbinu za vinasaba katika mikoa 13 ya Tanzania Bara. Matokeo ya utafiti yanaonesha kuwa tatizo la vimelea vya malaria kubadilika na kuathiri ufanisi wa kipimo cha MRDT halipo nchini. Hivyo basi, vipimo vya MRDT bado vitaendelea kuwa na tija;

ii) Utafiti kuhusu idadi ya dozi ya chanjo ya Saratani ya Shingo ya Kizazi (*Human Papilloma Virus- (HPV)*). Matokeo ya utafiti yameonesha ufanisi wa dozi moja ya chanjo dhidi ya HPV ina ufanisi kama dozi mbili au tatu. Matokeo haya yatasaidia kupunguza gharama za chanjo dhidi ya saratani ya shingo ya kizazi.

Mheshimiwa Spika, Ni muhimu kuzingatia na kuwekeza zaidi katika tafiti zenye tija na zenye kuleta ustawi katika jamii.

(f) **Kituo cha Tafiti za Tiba Asili NIMR-Mabibo**

Mheshimiwa Spika, Kituo cha Utafiti wa Tiba Asili Mabibo kilitambulika rasmi tarehe 04 Julai 2022 baada ya kuidhiinishwa kwa Muundo mpya wa Taasisi hivyo kuwa kituo cha saba cha NIMR chenye jukumu la kushughulikia na kusimamia tafiti za tiba asili nchini.

Mheshimiwa Spika, Imebainika kuwa, kituo kina jumla ya dawa za tiba asili nane ambazo zipo katika majaribio kwa binadamu. Dawa hizo ni WARBUGISTAT inayotibu magonjwa nyemelezi, NIMREVIT kinywaji lishe kwa ajili ya kuimarisha Afya, NIMREGENIN kwa ajili ya tezi dume, TANGESHA kwa ajili ya seli mundu, PERSIVIN inayotumika kuondosha uvimbe hasa kwa wagonjwa ya saratani, TMS 2001 kwa ajili ya ugonjwa wa malaria na NIMRCAF iliyosaidia jamii kupambana na UVIKO-19.

Mheshimiwa Spika, Miongoni mwa mafanikio makubwa yaliyofikiwa ni kufanya utafiti wa kubaini na kuhifadhi kumbukumbu ya namna tiba asili ya kitanzania inavyofanywa (*Anthropological study*). Hii ni miongoni

mwa tafiti chache kuwahi kufanyika barani Afrika na kwa mara ya kwanza kufanywa nchini.

Mheshimiwa Spika, Vilevile, uchunguzi wa usalama na ufanisi wa dawa asili dhidi ya saratani ya matiti, shingo ya kizazi, ubongo na tezi dume katika hospitali ya Saratani Ocean Road na Hospitali ya Taifa Muhimbili unaendelea kutekelezwa.

Mheshimiwa Spika, Kituo cha Mabibo kinakabiliwa na changamoto mbalimbali ikiwemo upungufu wa watumishi, rasilimali fedha kwa ajili ya kukamilisha kiwanda na uhitaji wa eneo la kuhifadha malighafi. Changamoto nyingine zinazoikabili NIMR ni pamoja na tafiti nyingi kutegemea kwa kiasi kikubwa fedha za Wafadhili hali hii inasababisha tafiti hizo kufuata matakwa ya wafadhili wanaotoa fedha bila kujali vipaumbele vya nchi katika kutatua changamoto za Afya.

Mheshimiwa Spika, Hata hivyo, pamoja na changamoto hizo, ikiwa nchi yetu itawekeza vya kutosha kwenye tafiti hizi zitaweka misingi ya kumbukumbu ya falsafa ya tiba asili ya Kitanzania.

(g) **Hali ya Magonjwa Yasiyoambukiza**

Mheshimiwa Spika, Takwimu za Shirika la Afya Duniani (WHO) za Mwaka 2018 zinaonesha kuwa magonjwa yasiyoambukiza yanachangia asilimia 71 ya vifo vyote duniani. Aidha, zaidi ya asilimia 85 ya vifo vyote duniani vinavyotokana na magonjwa yasiyoambukiza hutokea kwa watu walio kati ya umri wa miaka thelathini hadi sabini katika nchi zinazoendelea.

Mheshimiwa Spika, Kumekuwapo na ongezeko la magonjwa yasiyo ya kuambukiza ulimwenguni kote ikiwemo Afrika. Ongezeko hili limechochewa na mabadiliko ya mtindo wa maisha usiobora ambapo tafiti zinaonesha uwepo wa matumizi makubwa ya tumbaku asilimia 15.9, ulaji usiofaa wa vyakula asilimia 97, matumizi ya pombe kupita kiasi asilimia 29.4 pamoja na kutoshughulisha mwili (tabia bwete) asilimia 5.9.

Mheshimiwa Spika, Pamoja na kuwa Serikali imechukuwa hatua mbalimbali katika kukabiliana na magonjwa haya ambapo kwa sasa inatekeleza Mpango Mkakati wa tatu wa kukabiliana na magonjwa yasiyoambukiza (*"The National Strategic Plan for Prevention and Control of Non-Communicable Diseases"*) wa Mwaka 2021 – 2026. Kamati inaona ipo haja kubwa kwa Serikali kuongeza juhudi na jitihada katika kudhibiti ongezeko la magonjwa haya sugu yasiyoambukiza kwa kutoa elimu ya namna ya kuepuka au kuzuia magonjwa hayo.

(h) **Vifo vya Mama Wajawazito na Watoto wenye umri chini ya siku Ishirini na Nane**

Mheshimiwa Spika, Malengo ya dunia ya Mwaka 2030 ni kupunguza vifo vitokanavyo na uzazi kufikia 70 kwa kila vizazi hai 100,000 na vifo vya watoto wachanga kufikia 12 kwa kila vizazi hai 1000.

Mheshimiwa Spika, Takwimu za utafiti wa demografia na hali ya Afya ya Mwaka 2022 (*Tanzania Demographic Health Survey – TDHS*) inaonesha vifo vitokanavyo na uzazi vimepungua kwa zaidi ya asilimia 80 vikiwa chini ya

kiwango cha vifo 150 kwa kila vizazi hai 100,000. Taarifa ya TDHS ya mwaka 2022 na Shirika la Afya Duniani (WHO) zinaashiria kwamba kama Tanzania itaendelea na kasi ya kupunguza vifo vitokanavyo na uzazi, basi itaweza kufikia malengo endelevu ya dunia ya kupunguza vifo vitokanavyo na uzazi kufikia 70 kwa kila vizazi hai 100,000 ifikapo 2030.

Mheshimiwa Spika, Kwa upande wa vifo vya watoto wachanga takwimu zinaonesha kuwa, Mwaka 2022 kulikua na vifo 24 kwa kila vizazi hai 1000, hali inayoashiria kutofanya vizuri katika eneo hili hasa ikizingatiwa kwamba lengo la Malengo ya Maendeleo Endelevu (*Sustainable Development Goals-SDG's*) kiashiria (*target*) namba 3.2 inayotaka angalau vifo 12 kwa kila vizazi hai 1000.

Mheshimiwa Spika, Kwa upande wa hali ya vifo vya watoto walio chini ya miaka mitano, takwimu zinaonesha kuendelea kupungua kwa kiasi kikubwa kutoka vifo 67 kwa kila vizazi hai 1000 Mwaka 2015/16, na kufika vifo 43 kwa kila vizazi 1000 katika Mwaka 2022.

Mheshimiwa Spika, Taarifa zinaonesha sababu ambazo huchangia kwa asilimia 80 vifo vya watoto wachanga ni homa kali, kuharisha, nimonia na kuzaliwa kabla ya wakati. Aidha, sababu ambazo huchangia kwa kiasi cha asilimia zaidi ya 80 ya vifo vya watoto walio chini ya miaka mitano ni kuzaliwa na uzito pungufu, kushindwa kupumua baada ya kuzaliwa na maambukizi ya bakteria.

Mheshimiwa Spika, Ni muhimu Serikali kuendelea na jitihada mbalimbali za kupunguza vifo vitokanavyo na

uzazi na watoto wachanga kwa kuhakikisha upatikanaji na matumizi ya huduma za uzazi wa mpango, uwepo wa watoa huduma wenye ujuzi, upatikanaji wa huduma za dharura za uzazi na watoto wachanga na mazingira wezeshi kama vile siasa, sera, vifaa na vifaa tiba na motisha pamoja na wataalam wa kutosha.

2.3.4 Uchambuzi wa Taarifa za Utendaji wa Tume ya Kudhibiti UKIMWI Tanzania (TACAIDS)

Mheshimiwa Spika, Taarifa za Utendaji wa Tume ya Kudhibiti UKIMWI Tanzania (TACAIDS) zilibainisha mambo mbalimbali kuhusu mapambano dhidi ya UKIMWI. Uchambuzi wa Taarifa hizo umebainisha yafuatayo: -

(a) Hali ya VVU na UKIMWI Nchini

Mheshimiwa Spika, Tarehe 1 Disemba, 2023 ilizinduliwa Taarifa ya Matokeo ya Utafiti wa athari za UKIMWI Tanzania wa Mwaka 2022/2023 (*Tanzania HIV Impact Survey-THIS*) ambapo matokeo ya utafiti yameonesha mafanikio yaliyofikiwa na Taifa katika mwitikio dhidi ya UKIMWI kuwa ni:-

- (i) Kuvuka lengo kwenye utekelezaji wa shabaha ya asilimia 95 ya pili inayohusu tiba kwa WAVIU waliotambua hali zao ambapo tafiti inaonesha imefika asilimia 97 ya WAVIU wapo kwenye tiba. Aidha, shabaha ya tatu inayohusu kufubaza virusi kwa WAVIU wanaoendeleo na tiba, matokeo yameonesha kuwa asilimia 94 ya WAVIU wapo kwenye tiba ya kufubaza. Hata hivyo, Taifa

linatakiwa kuongeza nguvu na jitihada zaidi katika kufikia shabaha ya kwanza inayohusu watu wote wanaoishi na maambukizi ya VVU kupima na kujua hali zao za maambukizi ambapo matokeo yanaonesha kufika asilimia 82;

- (ii) Kupungua kwa kiwango cha ushamiri wa VVU kutoka asilimia 4.7 Mwaka 2026/17 hadi asilimia 4.4 Mwaka 2022/2023;
- (iii) Kupungua kwa maambukizi mapya kutoka watu 87,013 Mwaka 2016/17 hadi watu 60,000 Mwaka 2022/2023;

(b) Mkakati wa Kutokomeza Unyanyapaa kwa WAVIU

Mheshimiwa Spika, Hali ya unyanyapaa inahusisha imani na mitazamo ambayo kwa kiwango kikubwa hudhalilisha utu wa mtu au kikundi cha watu. Imebainika kuwa baadhi ya WAVIU wameacha kutafuta au kuhudhuria kwenye huduma za Afya kwasababu tu ya kuhofia kunyanyapaliwa au kubaguliwa. Hivyo, unyanyapaa na ubaguzi vimekuwa ni miongoni mwa vichocheo vya maambukizi ya VVU na kusababisha hofu na usiri miongoni mwa watu juu ya kupima VVU na kuweka wazi hali za Afya.

Mheshimiwa Spika, Kwa mujibu wa Taarifa ya Utafiti wa Unyanyapaa kwa watu wanaoishi na virusi vya UKIMWI, Tanzania Bara uliofanyika kati ya Februari 2020 na Septemba 2021, hali ya unyanyapaa na ubaguzi uko juu zaidi Mkoa wa Kilimanjaro asilimia 19.5 ikifuatiwa na Tanga

asilimia 10.5. Unyanyapaa upo chini kwa Mkoa wa Iringa asilimia 1.4 na Mkoa wa Mbeya ni asilimia 2.8.

Mheshimiwa Spika, Katika juhudi za kushughulikia sababu kuu za unyanyapaa na ubaguzi, umeandaliwa Mkakati wa Taifa wa Kupunguza Unyanyapaa na Ubaguzi unaohusiana na VVU na UKIMWI wa Mwaka 2022-2026. Hivyo, kwa kutekeleza Mkakati huu kutawezesha kufikia lengo la kuwa na unyanyapaa sifuri ifikapo Mwaka 2030.

Mheshimiwa Spika, kupitia utekelezaji wa mikakati ya kutokomeza unyanyapa kwa WAVIU pamoja na Mikakati mingine inayolenga kupunguza maambukizi ya UKIMWI nchini, unyanyapaa umepungua kitaifa kutoka asilimia 28 Mwaka 2013 hadi asilimia 5.5 Mwaka 2021.

(c) Programu ya Wasichana Balehe na Wanawake Vijana

Mheshimiwa Spika, Takwimu za viashiria vya Virusi vya UKIMWI Tanzania kwa Mwaka 2016/2017 zinaonesha kuwa asilimia 40 ya maambukizi mapya ya UKIMWI yanatoka kwa vijana wenye umri kati ya miaka 15 hadi 24 na kati yao asilimia 80 ni vijana wa kike (wasichana balehe na wanawake vijana).

Mheshimiwa Spika, Katika kutatua changamoto zinazowakabili wasichana balehe hasa wanaotoka katika kaya masikini, kumeanzishwa programu ya wasichana balehe na wanawake vijana katika Mikoa na Halmashauri ambazo ziliainishwa kwa kuzingatia vigezo vya idadi ya mimba za utotoni, kuacha shule kabla ya kuhitimu, ukatili wa kijinsia, maambukizi ya Virusi Vya UKIMWI, umasikini na

ndoa za utotoni. Kwa kupitia mpango huu, jumla ya Halmashauri 42 zimefikwa na utekelezaji wa afua jumuishi katika miradi ya DREAMS (*Determined, Resilient, Empowerment, AIDS Free, Mentored and Safe*).

Mheshimiwa Spika, Tangu kuanzishwa kwa mradi huu Mwaka 2016 hadi 2023 wasichana balehe na wanawake vijana wapatao 600,000 wamefikwa na huduma jumuishi ikiwemo kupatiwa mafunzo ya ufundi stadi na elimu ya ujasiriamali, vifaa vya kufanyia kazi kama vile cherehani, zana za kilimo, mashine ya kuchakata zao la kokoa na mashine ya kutengeneza sabuni. Aidha, wasichana balehe na wanawake vijana wamepatiwa mafunzo ya kujikinga na VVU, matumizi sahihi na endelevu ya kondomu, kupinga unyanyapaa na ukatili wa kijinsia pamoja malezi na makuzi. Miradi hii yote inatekelezwa kupitia afua jumuishi za kitabibu, mabadiliko ya tabia na kimfumo.

Mheshimiwa Spika, Pamoja na kuwa na mafanikio na kazi nzuri za vikundi katika Halmashauri za Manispaa ya Shinyanga na Kahama. Kamati ilibaini baadhi ya changamoto zinazowakabili wasichana balehe na wanawake vijana ni vikundi kukosa mitaji ya kutosha pamoja na kukosa sifa za kusajiliwa kutokana na kutokuwa na vyeti vya kuzaliwa na vitambulisho vya Taifa.

(d) Vituo vya Maarifa katika Vituo vya Malori ya Masafa Marefu

Mheshimiwa Spika, Vituo vya maarifa vya kudhibiti UKIMWI ni moja ya programu za kimkakati yenye lengo la kusaidia

Halmashauri kuendelea kutekeleza mwitiko wa afua mbalimbali za udhibiti wa VVU na UKIMWI kwa jamii kutokana na kuwepo kwa mwingiliano mkubwa baina ya wananchi wa maeneo hatarishi, wasafiri, madereva, wasaidizi wa madereva, wafanyabiashara na wasafirishaji mizigo kwa kutumia Magari ya masafa marefu. Hivyo vimeanzishwa vituo vya maarifa nchini vikilenga kutoa huduma stahiki za Virusi vya UKIMWI na UKIMWI kwa madereva wa masafa marefu, wasaidizi wao na jamii zinazozunguka maeneo hayo.

Mheshimiwa Spika, Hadi kufika mwezi Agosti, 2023 vimejengwa vituo kumi na tano (15) katika Mikoa kumi na tatu (13) ambayo ni Mkoa wa Dar es Salaam, Pwani, Morogoro, Dodoma, Tanga, Singida, Geita, Shinyanga, Iringa, Mbeya, Songwe, Kigoma na Kagera.

Mheshimiwa Spika, Kamati ilibaini kuwepo kwa ongezeko kubwa la wananchi waliojitokeza kuhitaji huduma na hivyo kusababisha kituo kuongeza huduma za ziada kama upimaji wa magonjwa yasiyoambukiza ambayo ni mbali na lengo kuu la kuanzishwa kwa vituo hivyo.

Mheshimiwa Spika, Mafanikio mengine ya vituo hivi ni kuundwa kwa vikundi vya utoaji elimu kwa jamii, kusajiliwa kutoa huduma ya tiba na matunzo (CTC) na kuongezeka kwa idadi ya wateja hasa akina mama katika kliniki ya Huduma za Mama na Mtoto.

Mheshimiwa Spika, Licha ya mafanikio hayo, kumekuwepo na changamoto zinazokabili vituo vya maarifa ikiwa ni pamoja na baadhi ya Halmashauri kubadili matumizi ya

vituo vya maarifa, uelewa mdogo wa madereva wa masafa marefu na wasaidizi wao kutambua umuhimu wa kutumia huduma zinazotolewa kwenye vituo vya maarifa. Aidha, imebainika katika baadhi ya vituo hususan kituo cha Manyoni-Singida, madereva wa malori wanatozwa gharama wanapoegesha magari katika eneo la kituo kwa ajili ya kupata huduma jambo ambalo husababisha madereva kutofika eneo la kituo na hivyo kuathiri lengo la programu.

SEHEMU YA TATU

3.0 MAONI NA MAPENDEKEZO

3.1 Maelezo ya Jumla

Mheshimiwa Spika, Taarifa hii imeeleza shughuli zilizotekelezwa na Kamati pamoja na kubainisha mafanikio na changamoto kama zilivyobainika wakati wa utekelezaji wa shughuli za Kamati. Msingi wa Taarifa hii pamoja na ushauri unaotolewa umezingatia nyenzo muhimu kama Katiba ya Jamhuri ya Muungano wa Tanzania 1977, Dira ya Maendeleo ya Taifa 2025, Sera ya Afya ya Mwaka 2007, Ilani ya Uchaguzi 2020 – 2025, Mpango wa Maendeleo wa Taifa wa Miaka mitano 2021/22 – 2025/26 na Malengo ya Maendeleo Endelevu (lengo namba 3).

Mheshimiwa Spika, Kamati inaipongeza Serikali kwa kuendelea kuboresha huduma za Afya nchini. Hata hivyo, zipo changamoto mbalimbali zilizobainika ambazo utatuzi wake utasaidia kuwezesha upatikanaji wa huduma bora za Afya. Kwa sababu hiyo, naomba kutoa mapendekezo ambayo Bunge lako Tukufu litayaazimia kwa ajili ya utekelezaji.

3.2 Mapendekezo kuhusu Wizara ya Afya

3.2.1 Kutokutolewa kwa Fedha za Miradi ya Maendeleo

KWA KUWA, Fedha zilizoidhinishwa kwa ajili ya utekelezaji wa Miradi ya Maendeleo kwa Mwaka wa Fedha 2023/2024, zimetolewa kwa kiwango kidogo, ambapo hadi mwezi Disemba 2023, imetolewa asilimia 26 tu;

NA KWA KUWA, Kiasi hicho kidogo cha fedha pasipokuzingatia wakati kitaathiri utekelezaji bora wa miradi ya maendeleo iliyokusudiwa;

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba, Serikali itenge fedha za kutosha na pia kuhakikisha fedha hizo zinatolewa zote na kwa wakati ili miradi ya maendeleo itekelezwe katika muda uliokusudiwa.

3.2.2 Upungufu wa Watumishi

KWA KUWA, Sekta ya Afya inakabiliwa na upungufu mkubwa wa watumishi katika vituo vya kutolea huduma za Afya nchini kwa kiwango cha **asilimia 64**, jambo ambalo ni kinyume kabisa na tamko la Sera ya Afya ya Mwaka 2007 inayotaka kuwepo kwa watumishi wa kutosha wenye ujuzi katika taaluma mbalimbali katika ngazi zote za kutolea huduma,

NA KWA KUWA, Upungufu huu wa watumishi umekuwa ukiathiri utoaji wa huduma bora za Afya,

KWA HIYO BASI, Bunge linaazima kwamba,

- i. Serikali itoe kipaumbele cha ajira kwenye Sekta hii muhimu kwa ili huduma za Afya katika ngazi mbalimbali ziweze kupatikana kwa wakati na katika ubora unaostahili; na
- ii. Kipaumbele cha ajira kitolewe kwa wanaojitolea kutoa huduma za Afya katika Hospitali mbalimbali nchini.

3.2.3 Ukosefu wa Mtaji Bohari Kuu ya Dawa (MSD)

KWA KUWA, Bohari Kuu ya Dawa imekuwa ikikabiliwa na changamoto kubwa ya ukosefu wa mtaji kiasi cha **Shilingi bilioni 561.5**,

NA KWA KUWA, Kutokupatikana kwa mtaji huo kunasababisha Bohari Kuu ya Dawa kushindwa kutekeleza majukumu yake kikamilifu na pia kushindwa kununua mahitaji yote ya bidhaa za Afya, hivyo kuendelea kusubiri fedha za vituo vya kutolea huduma za Afya;

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba, Serikali itoe mtaji wa **Shilingi bilioni 561.5** kwa Bohari Kuu ya Dawa (MSD) kwa lengo la kuboresha upatikanaji wa bidhaa za Afya, kusaidia uwekezaji kwenye viwanda na kuongeza uwezo wa kuhifadhi kwa kujenga maghala ya kutosha.

3.2.4 Uwekezaji Mdogo wa Viwanda vya Dawa na Vifaa Tiba

KWA KUWA, Kumekuwa na uchache wa viwanda vya kuzalisha vifaa tiba pamoja na dawa nchini,

NA KWA KUWA, Kutokuwa na viwanda vya kutosha vya uzalishaji wa vifaa tiba na dawa kunasababisha gharama ya bidhaa hizo kuwa ghali na changamoto ya upatikanaji wa dawa muhimu,

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba, Serikali ifanye yafuatayo: -

- (i) Kuweka mikakati thabiti ya kushirikisha sekta binafsi (*Public Private Partnership-PPP*) na kurahisisha uwekezaji wa

viwanda vya dawa pamoja na vifaa tiba nchini ili kukidhi soko la ndani na nje;

- (ii) Kufufua Kiwanda cha Dawa cha Arusha (*Tanzania Pharmaceutical Industries*) na kuongeza uzalishaji katika Kiwanda cha Dawa cha Keko (*Keko Pharmaceutical Industries*) ambacho Serikali imewekeza kwa asilimia 70; na
- (iii) Bohari Kuu ya Dawa ifanye mchakato wa haraka wa uzalishaji wa bidhaa zitokanazo na pamba ili kupunguza uagizaji wa bidhaa hizo kutoka nje ya nchi kwa kuwa malighafi ya bidhaa hizo (yaani zao la Pamba) inapatikana hapa nchini.

3.2.5 Kurejesha Jukumu ya Udhibiti wa Chakula na Vipodozi TMDA

KWA KUWA, Mnamo mwaka 2019, Serikali ilipeleka jukumu ya udhibiti wa Chakula na Vipodozi katika Shirika la Viwango Tanzania (*Tanzania Bureau of Standards - TBS*) kupitia marekebisho ya Sheria Sura Namba 219,

NA KWA KUWA, Chakula, Dawa na Vipodozi vinauhusiano mkubwa hivyo, kupelekwa kwa jukumu hilo chini ya TBS ambayo ni Taasisi isiyohusiana na masuala ya Afya kunaondoa dhana ya udhibiti unaozingatia athari za kiafya

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba, Serikali irejeshe TMDA udhibiti wa chakula na vipodozi kutoka Shirika la Viwango Tanzania (TBS) kwani bidhaa hizo zinahusiana moja kwa moja na Afya ya jamii na endapo udhibiti wake hautazingatia usalama wa Afya ya jamii itasababisha athari mbaya kwa jamii;

3.2.6 Changamoto za Uendeshaji wa Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya (NHIF)

KWA KUWA, Imebainika kuwepo kwa upungufu katika Sheria ya Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya,

NA KWA KUWA, Upungufu huo unasababisha athari kubwa katika uratibu na usimamizi wa sekta binafsi ya Afya, kwani Sheria ya NHIF ilitungwa mahsusi kwa ajili ya kuhudumia sekta ya umma,

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba,

- (i) Serikali ianze mchakato wa kurekebisha Sheria ya NHIF, Sura ya Namba 395 ili kuitambua Sekta Binafsi ya Afya ambayo ni mdau muhimu wa Afya;
- (ii) Serikali ianzishe chombo huru mahsusi na cha kudumu kitakachoratibu na kusimamia bei za huduma za Afya ambacho kitajumuisha wajumbe kutoka sekta ya umma na sekta binafsi;
- (iii) Mamlaka ya Usimamizi wa Bima Tanzania (TIRA) iwezeshe kisheria kwa kuwekewa Kanuni chini ya Sheria ya Bima ya Afya kwa Wote ili kuipa mamlaka ya kudhibiti utoaji wa huduma za Bima ya Afya nchini;
- (iv) Vituo vya Afya binafsi viruhusiwe kuwa na utaratibu wa mgonjwa kuchangia huduma (*co-payment*) ambapo wamiliki wa kadi za NHIF watatakiwa kulipa kwa pesa taslimu gharama zinazozidi kiwango cha kitita kinachochangiwa na NHIF;

- (v) Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya uimarishe mifumo ya TEHAMA ili kukabiliana na changamoto ya ucheleweshaji wa malipo na kudhibiti udanganyifu;
- (vi) Kitita cha bei kinachotumika sasa kiendeleo kutumika katika kipindi cha mpito, mpaka kitita kipyaa cha bei kitakachozingatia maoni ya Wadau wote wa Sekta ya Afya kutoka sekta ya umma na binafsi;
- (vii) NHIF ianzishe Kamati ya wataalam ambao watakuwa wanapitia malalamiko ya kitaaluma yanayowasilishwa na vituo vya kutolea huduma au wataalam kuhusu bima ya Afya; na

3.2.7 Kukosekana kwa Mwongozo wa Bima ya Afya kwa Watoto Shuleni

KWA KUWA, Hakuna mwongozo wa kufanikisha usajili wa watoto katika huduma za bima ya afya shuleni kupitia Mfuko wa Taifa wa Bima ya Afya-NHIF,

NA KWA KUWA, Kukosekana kwa mwongozo huo kunadhoofisha mwendikio wa usajili wa watoto katika huduma za bima ya Afya,

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba,

- (i) Wizara ya Afya kwa kushirikiana na Wizara ya Elimu iweke mwongozo wa ulazima kwa wanafunzi wote kusajiliwa katika huduma za bima ya Afya kupitia shule; na
- (ii) Serikali iweke mfumo na utaratibu wezeshi wa Bima kwa watoto ambao wapo chini ya miaka mitano ambao hawajaanza shule.

3.2.8 Nia ya Kufutwa kwa Taasisi ya Chakula na Lishe Tanzania (TFNC)

KWA KUWA, Serikali kupitia Msajili wa Hazina ilitangaza nia ya kuifuta Taasisi ya Chakula na Lishe ambayo kimsingi iliundwa kwa lengo la kusaidia Serikali kutatua changamoto ya lishe duni katika jamii na kuwa na mfumo wa kitaifa wa taarifa kuhusu tafiti mbalimbali za lishe,

NA KWA KUWA, Endepo kufutwa kwa Taasisi hii, kunasababisha nchi kukosa chombo muhimu mahsusi kinachojikita katika kusimamia tafiti za masuala ya lishe jambo ambalo linaweza kusababisha kuwa na jamii isiyo na lishe bora,

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba,

- (i) Serikali kuona umuhimu wa kutoifuta Taasisi ya Chakula na Lishe kwani ni chombo mahsusi kinachoshughulikia na kusimamia masuala yote ya lishe nchini; na
- (ii) Tafiti zaidi zifanyike kujua sababu za udumavu uliokithiri katika mikoa inayoongoza kwa uzalishaji wa chakula kama Iringa, Njombe na Rukwa.

3.2.9 Changamoto ya Ugunduzi wa Kifua Kikuu

KWA KUWA, Takwimu zinaonesha kuwa Tanzania ni miongoni mwa nchi thelathini (30) zenye maambukizi makubwa ya ugonjwa wa kifua kikuu (TB) na nchi hizi huchangia asilimia 87 ya wagonjwa wote duniani;

NA KWA KUWA, Ugonjwa huu huathiri Taifa kwa kupunguza nguvu kazi kwani takwimu za Mwaka 2022 zilizotolewa na Shirika la Afya duniani (WHO) zinaonesha Tanzania ilikadiriwa kuwa na idadi ya vifo 25,800 vilivyosababishwa na ugonjwa kifua kikuu;

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba,

- (i) Serikali iimarishe mfumo wa ugunduzi wa wagonjwa wa kufua kikuu katika jamii kwa kushirikisha wahudumu wa Afya ngazi ya jamii;
- (ii) Kuimarisha upatikanaji wa uhakika wa vitendanishi kwa ajili ya kufanyia uchunguzi sampuli za makohozi kwa wahisiwa wa ugonjwa wa Kifua Kikuu katika Hospitali za Halmashauri kwani imeonekana sampuli zinakaa zaidi ya siku saba bila kufanyiwa uchunguzi kutokana na ukosefu wa vitendanishi; na
- (iii) Serikali kuendelea kutoa elimu kuhusu maambukizi, athari na matibabu ya Kifua Kikuu kupitia vyombo mbalimbali vya habari kama vile Redio, Televisheni, Magazeti na mitandao ya kijamii.

3.2.10 Kutengwa kwa Kiasi Kidogo cha Fedha za Ndani kwa ajili ya Tafiti

KWA KUWA, Kumekuwa na uwekezaji mdogo wa fedha za ndani kwenye masuala ya tafiti,

NA KWA KUWA, Kutegemea wafadhili kumekuwa kukiathiri utendaji wa NIMR kwani tafiti nyingi zinazofanywa zinakuwa zikilenga matakwa ya wafadhili wanaotoa fedha hizo,

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba;

- (i) Serikali iweke mpango mkakati wa kutenga fedha kutoka vyanzo vya ndani kwa ajili ya kufanya tafiti nyingi zaidi kama ilivyoielezwa katika Sera ya Afya 2007 kwamba *“Serikali itaendelea kutenga fedha za kufanya tafiti muhimu za Afya...”*;

- (ii) Taasisi ya Utafiti wa Magonjwa ya Binadamu (NIMR) kufanya tafiti kuhusu ubora, athari na matumizi salama ya dawa za miti shamba;
- (iii) NIMR iweke mfumo wa kuhifadhi tafiti zote zinazofanyika nchini kwa maslahi ya Taifa;
- (iv) NIMR iwekeze katika tafiti zinazohusu magonjwa yasiyoambukiza kwa kuwa magonjwa hayo kwa sasa yanachangia asilimia kubwa zaidi ya vifo vya Watanzania.

3.2.11 Kukosekana kwa Udhibiti wa Dawa Asili

KWA KUWA, Kumekuwana ongezeko la uvumbuzi na matumizi ya dawa ya asili zinazouzwa maeneo mbalimbali nchini bila kuzingatia utaratibu, ubora, ufanisi na athari hasi zinazoweza kutokana na huduma hiyo;

NA KWA KUWA, Kuongezeka kwa matumizi ya tiba hizi pasipokuwa na usimamizi na tafiti za kutosha kunaweza kuwa na athari katika Afya za wananchi;

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba,

- (i) Serikali kuimarisha mfumo wa usajili wa dawa asili/mbadala na kuwatambua watoa huduma wa tiba asili/mbadala kwa kuwapa ithibati (*Accreditation*) ili kuwapa wananchi uhakika wakati wa kutumia huduma hizo;
- (ii) Kuweka mikakati na juhudi za kuzuia matangazo ya tiba hizi ambayo hayana kibali na namba ya usajili ili kuwapa wananchi uhakika wa watoa huduma wa tiba asili/mbadala;

- (iii) Kufanya marekebisho ya gharama za usajili wa dawa za tiba asili/mbadala ili ziwe gharama stahimilivu ambazo zitasaidia kutoa hamasa kwa wengi kusajili dawa zao; na
- (iv) Kuwekeza zaidi kwenye tafiti mbalimbali za dawa za tiba asili/mbadala na kuweka kumbukumbu ya tafiti hizo kwa ajili ya matumizi ya sasa na ya vizazi vijavyo.

3.2.12 Ongezeko la Magonjwa ya Afya ya Akili

KWA KUWA, Kumekuwa na ongezeko kubwa la magonjwa ya Afya ya akili nchini,

NA KWA KUWA, Ongezeko hilo linachochea kufanyika kwa vitendo vya ukatili vinavyosababisha ulemavu na vifo,

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba,

- (i) Serikali iimarisha upatikanaji wa huduma za Afya ya akili nchini;
- (ii) Kuhakikisha madawati ya ushauri nasaha yanaboreshwa na kutoa elimu inayohusu Afya ya akili; na
- (iii) Kuongeza watalaam wa Afya ya akili ili kukabiliana na ongezeko kubwa la magonjwa hayo.

3.2.13 Kutokutekelezwa Vema kwa Sera ya Matibabu Bure kwa Mama na Mtoto

KWA KUWA, Wananchi wameendelea kulalamikia baadhi ya vituo vya Afya kutoza fedha za huduma za Afya kwa wajawazito na watoto wenye umri chini ya miaka mitano, na kwamba utaratibu huo ni jambo ambalo ni kinyume na tamko la Sera ya Afya mwaka 2007 kifungu Na. 5.3.4, kipengele (c)

sehemu ya (i)“Serikali kwa kushirikiana na sekta binafsi inayotoa huduma bila faida, na mashirika ya kimataifa, itaendelea kutoa huduma bila malipo kwa wanawake wajawazito, watumiaji wa huduma za uzazi wa mpango na watoto wenye umri chini ya miaka mitano”,

NA KWA KUWA, Kutozwa fedha ili kupata huduma za Afya ya kwa wajawazito na watoto kunasababisha wasio na uwezo kushindwa kupata huduma stahiki, hivyo kusababisha vifo vya wajawazito na watoto wachanga,

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba, Serikali isimamie kikamilifu Sera ya utoaji wa huduma bila malipo kwa akina Mama wajawazito na Watoto wenye umri chini ya miaka mitano.

3.2.14 Ongezeko la Magonjwa yasiyoambukiza

KWA KUWA, Bado wananchi wengi hawana uelewa juu ya namna ya kujikinga na athari kubwa za magonjwa yasiyoambukiza;

NA KWA KUWA, Asilimia kubwa ya magonjwa haya yamekuwa ni tishio kwa Afya za watanzania kwani yamekuwa yanachangia takribani **asilimia 33** ya vifo vyote nchini;

NA KWA KUWA, Magonjwa haya yanaligharimu Taifa fedha nyingi kutokana na gharama kubwa na ni miongoni mwa sababu kubwa ya kurudisha nyuma uchumi wa mtu mmoja mmoja, familia na Taifa kwa ujumla.

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba,

- (i) Serikali iweke mkazo wa elimu kwa jamii kuhusiana na ulaji na mtindo wa maisha ili jamii ifahamu sababu na madhara yanayotokana na magonjwa haya pamoja na umuhimu wa kujikinga;
- (ii) Kuimarisha mfumo wa utoaji huduma kwa magonjwa yasiyoambukiza hadi ngazi ya msingi; na
- (iii) Michezo kwa wanafunzi wa shule za msingi na sekondari ikiwemo kukimbia mchakamchaka virudishwe ili kuwajenga kiafya na kiakili.

3.3 Tume ya Kudhibiti Ukimwi Tanzania (TACAIDS)

3.3.1 Kutengwa kwa Kiasi kidogo cha Fedha za Ndani kwa ajili ya Afua za UKIMWI

KWA KUWA, Kiasi kinachotengwa cha fedha za ndani kwa ajili ya utekelezaji wa afua za UKIMWI ni kidogo, hivyo kufanya utekelezaji wa afua za UKIMWI nchini kutegemea kwa kiasi kikubwa fedha za wafadhili,

NA KWA KUWA, Kutegemea fedha za wafadhili kwa kiasi kikubwa kunaliweka Taifa katika sintofahamu ikiwa wafadhili wataacha kutoa fedha hizo na hivyo Taifa kukosa uhakika wa fedha za mapambano endelevu dhidi ya VVU na ugonjwa wa UKIMWI,

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba,

- (i) Serikali ione umuhimu wa kuwa na mwitikio endelevu wa mapambano dhidi ya UKIMWI kwa kutenga na kutoa fedha za ndani na kuzitoa kwa wakati; na

(ii) Kuimarisha Mfuko wa Mapambano dhidi ya UKIMWI na kuweka mipango madhubuti ya kupata vyanzo mahsusi vya mapato ya ndani vitakavyosaidia kupata fedha zaidi kwa ajili ya miradi inayolenga kudhibiti VVU na UKIMWI.

3.3.2 Kupitwa kwa Wakati kwa Sera ya UKIMWI

KWA KUWA, Imebainika kwamba Sera ya UKIMWI ya mwaka 2001 ni ya muda mrefu na imepitwa na wakati,

NA KWA KUWA, Sera hii kwasasa haiakisi hali halisi ya mazingira ya sasa,

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba, Serikali kwa kushirikiana na Tume ya kudhibiti UKIMWI Tanzania (*TACAIDS*) ifanye mapitio ya Sera hii na kuihuisha iweze kuendana na mazingira yaliyopo sasa.

3.3.3 Usimamizi Duni wa Matumizi ya Vituo vya Maarifa kwa ajili ya Madereva wa Malori ya Masafa Marefu (*Roadside Wellness Centres*)

KWA KUWA, Kumekuwepo kwa usimamizi duni wa vituo vya maarifa kiasi cha baadhi ya vituo kubadilishwa matumizi yaliyokusudiwa,

NA KWA KUWA, Kutokuwa na matumizi sahihi ya vituo hivi hudhoofisha mapambano dhidi ya maambukizi ya VVU na UKIMWI pamoja na kurudisha nyuma jitihada za kutokomeza UKIMWI ifikapo Mwaka 2030 kama ilivyoelezwa katika Malengo ya Maendeleo Endelevu (lengo namba 3.3),

KWA HIYO BASI, Bunge linaazimia kwamba, Serikali ihakikishe inasimamia matumizi sahihi na yaliyopangwa ya Vituo vya

Maarifa vya Malori ya Masafa Marefu ili viweze kutoa huduma iliyokusudiwa kwa wahusika na kufanikisha malengo yaliyokusudiwa.

3.4 HITIMISHO

3.4.1 Shukrani

Mheshimiwa Spika, Napenda kutoa shukrani zangu kwako kwa fursa uliyonipa ya kuwasilisha Maoni na Mapendekezo ya Kamati lakini pia kwa kuendelea kuliongoza vyema Bunge letu Tukufu.

Mheshimiwa Spika, Nawashukuru sana Mheshimiwa Ummu Mwalimu (Mb) – Waziri wa Afya pamoja na Mheshimiwa Dkt. Godwin Oloyce Mollel (Mb) Naibu Waziri wa Afya kwa ushirikiano wanaoipa Kamati wakati wote. Aidha, namshukuru Katibu Mkuu wa Wizara ya Afya, Dkt. John Jingu, Naibu Katibu Mkuu Dkt. Grace Maghembe na Mganga Mkuu wa Serikali Prof. Tumaini Nagu pamoja na watendaji wote wa Wizara na Taasisi zake kwa ushirikiano ambao wamekuwa wakiipa Kamati.

Mheshimiwa Spika, Kipekee nawashukuru sana Wajumbe wa Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Afya na Masuala ya UKIMWI pamoja na Mheshimiwa Dkt. Faustin Engelbert Ndugulile, (Mb), Makamu Mwenyekiti wa Kamati hii kwa ushirikiano mzuri ambao wananipa.

Mheshimiwa Spika, Naomba kuwatambua majina yao kama ifuatavyo: -

1. Mhe. Stanslaus Haroon Nyongo, Mb - M-kiti
2. Mhe. Dkt. Faustin Engelbert Ndugulile, Mb - M/M'kiti

3. Mhe. Aysharose Ndagholi Matembe, Mb - Mjumbe
4. Mhe. Bernadeta Kasabango Mushashu, Mb “
5. Mhe. Cecil David Mwambe, Mb “
6. Mhe. Christopher Olenyokie Ole Sendeka, Mb “
7. Mhe. Dkt. Christine Christopher Mnzava, Mb “
8. Mhe. Dkt. Hamis Andrea Kigwangala, Mb “
9. Mhe. Elibariki Emmanuel Kingu, Mb “
10. Mhe. George Ranwell Mwenisongole, Mb “
11. Mhe. Kassim Hassan Haji, Mb “
12. Mhe. Hassan Seleman Mtenga, Mb “
13. Mhe. Josephine Johnson Genzabuke, Mb “
14. Mhe. Juliana Daniel Shonza, Mb “
15. Mhe. Khalifa Mohamed Issa, Mb “
16. Mhe. Mohamed Lujuo Monni, Mb “
17. Mhe. Mrisho Mashaka Gambo, Mb “
18. Mhe. Seif Salum Seif, Mb “
19. Mhe. Shamsia Azizi Mtamba, Mb “
20. Mhe. Zubeida Khamis Shaib, Mb “
21. Mhe. Agness Mathew Marwa, Mb “
22. Mhe. Jacqueline Andrew Kainja, Mb “

Mheshimiwa Spika, Napenda kuwashukuru Watumishi wote wa Ofisi ya Bunge chini ya Uongozi wa Katibu wa Bunge Ndg. Nanelwa Mwihambi, *ndc* kwa kuiwezesha Kamati kutekeleza majukumu yake vyema. Pamoja nae namshukuru Mkurugenzi Idara ya Kamati za Bunge Ndg. Athuman Hussein, *ndc* na Mkurugenzi Msaidizi, Ndg. Gerald Magili kwa ushirikiano wanaoipa Kamati wakati wote. Aidha, tunawashukuru Makatibu wa Kamati hii Ndg. Hosiana John Mvunta na Ndg. Jairo Joseph

Odero pamoja na msaidizi wa Kamati Ndg. Grace Gwivaha kwa kuhakikisha shughuli zote za Kamati zinatekelezwa kikamilifu ikiwemo Taarifa hii.

3.4.2 Hoja

Mheshimiwa Spika, Naomba kutoa hoja kwamba, Bunge lako lipokee Taarifa ya Kamati ya Kudumu ya Bunge ya Afya na Masuala ya UKIMWI na likubali Maoni na Mapendekezo yote ya Kamati kama yalivyo.

Mheshimiwa Spika, Naomba kutoa hoja.

Stanslaus Haroon Nyongo, Mb

**MWENYEKITI WA KAMATI YA KUDUMU
YA BUNGE YA AFYA NA MASUALA YA UKIMWI**

12 Februari, 2024